

POHJOIS-KARJALAN
LUONNONSUOJELUPIIRIN
PIIRIHALLITUS

Kari-Matti Vuori (pj)
Näädänkatu 5 E 33
80230 Joensuu
p. k. (973) 311 564
t. (973) 151 3683

Hannu Eskonen
Kirkkotie 23
82300 Rääkkylä
p. k. (973) 661 708

Anna-Maija Salmi
Kontioniementie 14
80770 Kontiolahti as.
p. k. (973) 732 508

Kalervo Rinne
Piimäjärventie 61
82380 Tolosenmäki
p. k. (973) 424 767

Juhani Ryytänen
Jokiranta
81720 Lieksa
p. k. (975) 524 081

Urpo Ahlholm
Kindanväylä 14 B 20
81200 Eno
p. k. (973) 762 489

Pekka Ylhäinen
Kiulutie 2 C 9
80140 Joensuu
p. k. (973) 803 960

Lauri Räsänen
(varajäsen)
Jyrinharjuntie 6
83500 Outokumpu
p. k. (973) 51 871
t. (973) 556 270

Hannu Kivivuori
(varajäsen)
Selänteentie 6
82655 Värtsilä
p. k. (973) 629 404
t. (973) 621 821

LUONNONSUOJELUKESKUS
OSOITE:

Penttilänkatu 7-9,
80220 Joensuu (lava-
ranvaihtotorin vieressä)
• puhelin (973) 138
281 (päivystys ke ja pe)

PAIKALLISYHDISTYKSET:
ENOON LUONNONYSTÄVÄT

Reijo Erola (pj)
Topintie 9
81280 Uimaharju
p. k. (973) 771 232
t. (973) 771 145

siht. Markku Aho
Vanha-Kallimontie 351
81200 Eno
p. k. (973) 763 720
t. (973) 7671

ILOMANTSIN LUONNON-
YSTÄVÄT

Ulla Vartiainen (pj)
Möhkön koulu 3 A
82980 Möhkö
p. k. (974) 844 192

siht. Leila Virmes
Pöytäntie 2
82900 Ilomantsi
p. k. (974) 882 792

JOENSUUN SEUDUN
LUONNONYSTÄVÄT

Heikki Hänninen (pj)
Kalevankatu 5 a B9
80100 Joensuu
p. (973) 120 569

siht. Pekka Ylhäinen
Kiulutie 2 C 9
80140 Joensuu
p. k. (973) 803 960

LUONNONSUOJELUKESKUS
PL 122, 80101 Joensuu
• p. (973) 138 281

KESÄLAHDEN LUONNON-
SUOJELUYHDISTYS

Päivi Pennanen (pj)
Hirvolanmäentie 3
59800 Kesälahti
p. k. (973) 374 176

siht. Anu Suomalainen
Tapiointie 2 D 3
59800 Kesälahti
p. k. (973) 371 552

KITEEN LUONNONYSTÄVÄT

Veikko Makkonen (pj)
Siilintie 18
82500 Kitee
p. k. (973) 413 224
t. (973) 684 1152

siht. Ulla Lindström
Iitantie 5
82500 Kitee
p. k. (973) 411 018

KONTIOLAHDEN LUONNON-
YSTÄVÄT

Anna-Maija Salmi (pj)
Kontioniementie 14
80770 Kontiolahti as
p.k. (973) 732 508
t. (973) 7345

siht. (ei ole)

LIEKSAN LUONNONYSTÄVÄT

Osmo Seppänen (pj)
Pokrontie 3 G
81720 Lieksa
p. k. (975) 522 269

siht. Juhani Ryytänen
Jokiranta
81720 Lieksa
p.k. (975) 524 081

LIPERIN LUONNONYSTÄVÄT

Saila Ruuska (pj)
Roukalahdentie 52
83100 Liperi
p. k. (973) 658 341

siht. Eeva Piironen Tutju
83100 Liperi
p. k. (973) 659 130

OUTOKUMMUN LUONNON-
SUOJELUYHDISTYS

Raija Savolainen (pj)
Hartikkalankatu 4
83500 Outokumpu
p. k. (973) 550 047

siht. Henna Pirhonen
Pohjoisahonkatu 27 A 3
83500 Outokumpu
p. k. (973) 550 576

RAÄKKYLÄN LUONNON-
YSTÄVÄT

Hannu Eskonen (pj)
Kirkkotie 23
82300 Rääkkylä
p. k. (973) 661 708

siht. Mauri Marienberg
Kylätie 20
82300 Rääkkylä
p. k. (973) 661 378

TOHMAJÄRVEN-VÄRTSILÄN
LUONNONYSTÄVÄT

Tuomo Eronen (pj)
Nikuvaarantie 119
82685 Lättälä
p. k. (973) 623 530

YLÄ-KARJALAN LUONNON-
YSTÄVÄT

Matti Häkkinen (pj)
Pohjoistie 4 C 11
75530 Nurmes
p. k. (973) 462 495

POHJOIS-KARJALAN LUONTO

19. VUOSIKIRJA

POHJOIS-KARJALAN LUONTO

Pohjois-Karjalan Luonnonsuojelupiiri ry:n
XIX vuosikirja

Sisällys:

■ Pääkirjoitus
Kuinka moni aarniometsä päätyy paperiksi?	3	■ APUA: Pohjois-Karjalan uhanalaisten putkilo-
kasvien kartointu jatkuu!	19
■ Ilkka Eisto
Vanhat metsät ja paikallistaloudet	5	■ Pohjois-Karjalan luonnonsuojelussa
ansioituneita	21
■ Luonnonsuojelupiiriltä ja Luonto-Liitolta selvitys-
pyyntö ensisijaista suojelua vaativien metsien
hakkuista Pohjois-Karjalassa	8	■ Hannu Luotonen
Pohjois-Karjalan pienvedet — tärkeä osa luonnon
monimuotoisuuden säilyttämistä	22
■ Veli Pohjonen
Aarnimetsäohjelmaan on Pohjois-Karjalassa varaa ..	10	■ Leila Virnes
Ilomantsin luonnonsuojelun viirissä luonnon
elementit	24
■ Aura Koivisto
Talviyö	11	■ Veikko Makkonen
Puhoksen luontokuulumisia	26
■ Timo Helle ja Esko Joutsamo
Kolin kansallispuisto laajenee — SLL vaatii maan-
hankinnan jatkamista	12	■ Hannu Luotonen
Pohjois-Karjalan perinneympäristöt	28
■ Pekka Ylhäinen
Luonnonsuojelupiiri esitti laajempaa Koitajoen
kansallispuistoa	14	■ Piiri pyörii	31
■ Juha Hämäläinen
Ympäristöhallinto uudistui	16	■ Veikko Makkonen
Kiteen suurperhoset (Macrolepidoptera) 1933–94 ..	32
■ Onni Ikonen
Ilomantsin luontokunnalla on maineikas historia
ja kulttuuriperinne	17	■ Luonnonsuojelupiiri vaati:
Noljakka-Ylämyllyn tiehankkeesta on tehtävä
taloudellisuus- ja ympäristövaikutusten arviointi	35
■ Sirkka Hakalisto
Uhanalainen lehtoluonto — tieto karttuu
suojelun tueksi	18	■ Kari-Matti Vuori
Pohjois-Karjalan metsien suojelun ekologiaa
ja etiikkaa	36
		■ Pohjois-Karjalan Luonnonsuojelupiiri ry	40

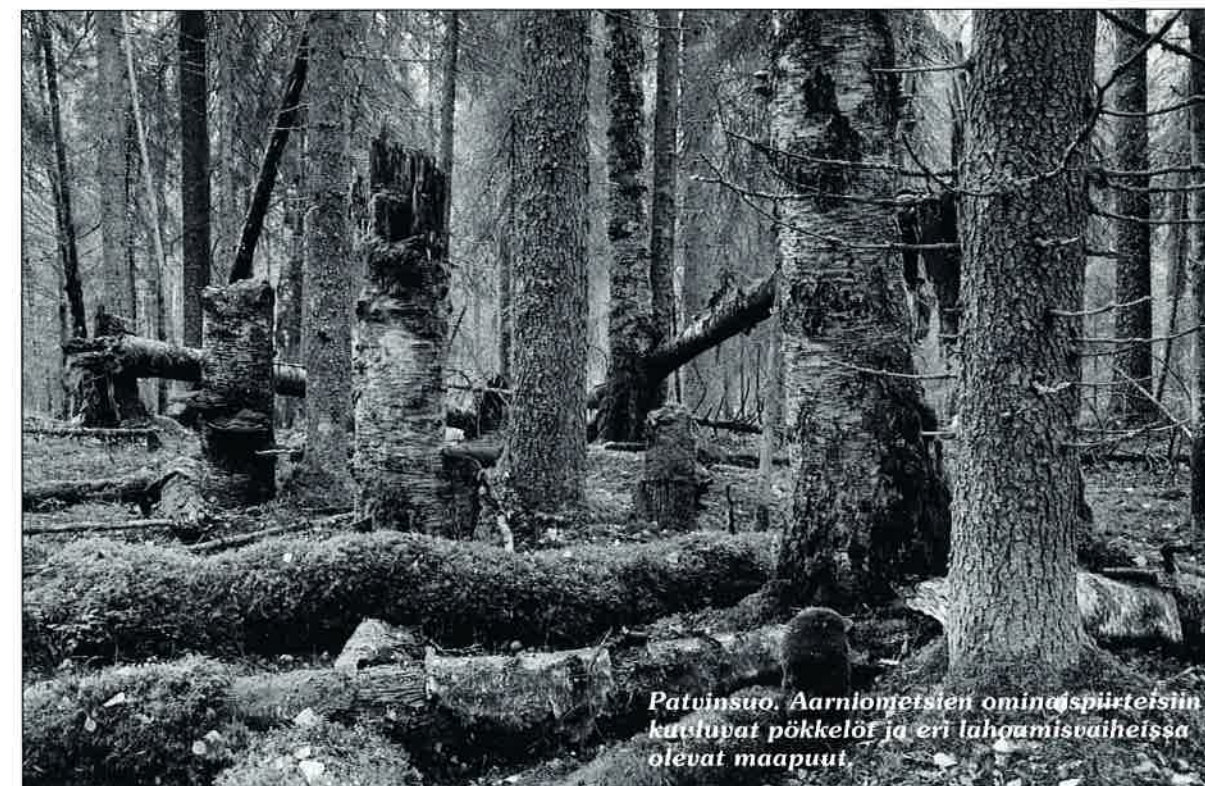
KUINKA MONI AARNIOMETSÄ PÄÄTYY PAPERIKSI ?

Metsien suojelun ja metsäteollisuuden imagon kohentajaksi on viime vuosina esitetty ns. sertifikointinnettelyä, joka takaisi asiakkaille ja kuluttajille mm. sen ettei ostettu paperi ole peräisin suojellisesti arvokkaista aarniometsistä. Teollisuudelle metsäluonnon suojelu onkin yhä keskeisempi markkinavaltti. Lisäksi niin Rion biodiversiteettisopimus kuin EU:n elinympäristödirektiivikin edellyttävät Suomelta erityistoimia vanhojen luonnonmetsien suojelemiseksi. Biologisen monimuotoisuuden

ylläpitoa koskeva tavoite on kirjattu myös Metsähallituslakiin. Metsähallitus on paljon vartijana vanhojen metsien suojelukysymyksissä erityisesti Pohjois-Karjalassa. Metsiemme viimeisimpien inventointitietojen mukaan Oulun eteläpuolella vuosikymmeniä hakkaamattomina säilyneitä, metsätaloudellisesti ylikäisiä, yli 5 kuutiometriä kuollutta puuta hehtaarilla sisältäviä metsiä on jäljellä enää noin 9 000 ha. Näistä potentiaalisesti arvokkaista Etelä-Suomen vanhoista metsistä noin 80 %,

6 100 ha, sijaitsee Pohjois-Karjalassa ja niistä valtaosa, 79 %, Metsähallituksen mailla.

Viime vuoden aikana kävi ilmeiseksi, että Metsähallitus oli hakannut tai aikoo lähiaikoina hakata lukuisia suojellisesti arvokkaita aarniometsiään Pohjois-Karjalassa. Samalla selvisi, että Metsähallituksen Itä-Suomen puistoalueen suojeluarvioinventoinnit olivat monin paikoin puuttellisia ja jopa virheellisiä. Esimerkiksi Valtimon Murtojärvellä Metsähallitus raportoi ensin lehti- ja

Patuinsuo. Aarniometsien ominaispiirteisiin kuuluvat pökkelöt ja eri lahoamisvaiheissa olevat maapuut.

HEIKKI KOKKONEN

Pohjois-Karjalan Luonto 19. vuosikirja ➤ Julkaisija: Pohjois-Karjalan luonnonsuojelupiiri ➤ Toimitus: Kari-Matti Vuori ➤ Taitto: Aarnipaja Ky ➤ Kansikuvan Kuukkeli: Heikki Kokkonen ➤ G-Print, Helsinki 1996.

lahopuustoltaan runsaat, monimuotoiset liito-oravametsät puhtaina talouskuusikoina ja hakkasi niitä sittemmin metsäkonekoulun monitoimikoneiden voimin. Suojeluarvot on Metsähallituksessa toki luvattu huomioida jättämällä leimikkosuunnitelmissa aarnioisimmat avainbiotoopit hakkuiden ulkopuolelle. Uhanalaisinta metsälajistoamme tämä ei paljon lohduta: pieninä eristyneinä saarekkeina sijaitsevat aarniometsät pirstoutuvat yhä pienemmiksi sirpaleiksi, jolloin myös populaatioiden häviämisen todennäköisyys kasvaa moninkertaiseksi. EU:n elinympäristödirektiivi edellyttää lisäksi aarniometsien suotuisan suojelun tason toteutumisesta, mikä tarkoittaa suomennettuna sitä että näiden ensisijaista suojelua vaativien metsien määrän ja alueellisen levinneisyyden tulisi säilyä ennallaan.

Koska Metsähallituksella on myös liiketaloudelliset tavoitteensa, on ymmärrettävää että se haluaa pitää talousmetsinä myös niitä aarniometsiä, joita ei ole sisällytetty virallisiin suojeluohjelmiin. Toisaalta Metsähallituksessakin myönnetään, että vanhojen metsien inventoinnit tehtiin Pohjois-Karjalassa kriteereillä, jotka eivät vastaa nykykäytäntöä saati sitten ekologisia perusteita. Tätä on selitetty vanhojen metsien suojelutyöryhmän linjauksilla sekä työllisyys- ja talousnäkökohdilla. Suojelua ei ole osattu eikä haluttu nähdä panostuksena tulevaisuuteen, eikä sen paremmin paikallisten asukkaiden kuin ympäristöviranomaisten ja luonnonsuojelijoiden kaan vaatimuksia paikallisista kompensatioista ole käytännössä juurikaan huomioitu. Siinä missä laadukas Pohjois-Karjalan aarniometsien

suojeluverkosto voisi tulevaisuudessa olla merkittävä välitön ja välillinen työllistäjä, pystyvät vanhojen metsien hakkuut työllistämään kovin harvoja metsureita vain muutamiksi vuosiksi eteenpäin.

Tilanne on siis se, että suojeltaviksi aarniometsiksi hyväksyttiin Pohjois-Karjalassa virheellisten ja ylikireiden lähtötietojen perusteella vain tietyt kohteet ja loput on hakattu tai aiotaan hakata vain joitakin sirpaleita säästään. Pohjois-Karjalan aarniometsien hakkuut loukkaavat kansainvälisiä suojelusitoumuksiamme eikä niiden puuta myyville, ostaville ja käyttäville juuri heruisi sertifikaatteja ekologisesti kestävästä toiminnasta.

Kari-Matti Vuori

Valtimon Murtojärven entistä aarniometsää. Pystyssä Metsähallituksen näkemys ekologisesta käytävästä liito-oravalle ja uhanalaisille metsälajeille.

Ilkka Eisto

VANHAT METSÄT JA PAIKALLISTALOUDET

alomaa on tehty, jotta siellä ei asuttais, jotta siellä jumala yksin olla sais astuskellen sammalmattojansa, ympärillään koko luomisen kansa.

Meidätkin hän kaiketi mukaan tulla sois kunhan maltaisimme jättää tärkeytemme pois, viipyä vaistojen salamyhkäisten ajeltavana, huulilla hyvin yksinkertainen harras sana, ristiriidaton tänne, jossa kuulla saa kuinka käpy maahan putoaa, jossa on monta pyhästi puhdasta puuta, ihmistä jos ei, on sitä enemmän muuta.

Tulikohan Aaro Hellaakoski kuvanneeksi myös vaara-karjalaisen kylän tulevaisuuden maiseman kun hän vuonna 1946 kirjoitti runon Salomaa. Hellaakoskea on pidetty yhtenä taitavimmista suomalaisen luonnon sielunmaiseman ymmärtäjistä. Hellaakosken aikaan ei vielä tunnettu luonnonsuojelukonflikteja tai puhuttu ympäristötietoisuudesta. Runossa tiivistyy kuitenkin paljon siitä yhteiskunnallisten arvojen muutoksesta, jota oman aikamme ympäristökeskustelu on ilmentänyt. Runon metsä näyttäytyy ihmisistä vaille olevana, mutta ihmisen elämälle välttämättömänä kokonaisuutena, joka on paljon enemmän kuin pelkkä raakapuun hoitopaikka.

Viime aikoina Pohjois-Karjalassa käyty ympäristökeskustelu on kohdistunut erityisesti valtion mailla sijaitsevien vanhojen metsien suojeluun. Keskustelun keskeisen sisällön voi tiivistää kysymykseen: "Viekö

luonnonsuojelu kyliltä työpaikat ja ihmisten elinmahdollisuudet?"

Luonnonsuojelun yhteys maaseudun rakennemuutokseen

Pohjois-Karjalassa haja-asutusalueiden kylät ovat viime vuosikymmeninä muuttuneet taloudellisen toiminnan keskuksista asuin- ja lomanviettopaikoiksi. Muutos on ohjautunut kylien ulkopuolelta. Keskeisiä tekijöitä ovat olleet metsäsektorin rakenteelliset uudistukset sekä julkisen sektorin voimakas laajeneminen 1970-luvulla. Itä-Suomessa metsätalouden työn uudelleen organisointi ja puunkorjuun koneellistuminen vähensivät oleellisesti talousmuodon merkitystä paikallisena työllistäjänä ja toimeentulon lähteenä. Kyliltä lähdettiin työn perässä kuntien keskuksiin ja kaupunkien taajamiin.

Kuntakeskuksissa tehtävästä palkkatyöstä on tullut maaseudun keskeisin elinkeino. Tähän ovat vaikut-

taneet viime vuosikymmenellä maaseutukuntiin syntyneet uudet teolliset työpaikat sekä hyvinvointiyhteiskunnan laajeneminen, joka loi julkiselle sektorille useita naisvaltaisten palveluiden työpaikkoja. Kehitys edesauttoi myös pienten syrjäkyläselviytymistä väestö- ja työpaikkakadon kamppailussa. Talouden laman ja julkisen sektorin menoleikkausten myötä kyläen sosioekonominen selviytyminen on kuitenkin jatkuvasti vaikeutunut.

Syrjäseudulla eletty rakennemuutos on jäänyt paljolti kasvottomaksi. Muutoksen näkyvät merkit on toki kylissäkin havaittu — *Naapurilta jäi talo tyhjäksi kun muuttiivat vaimon työn perässä pogostalle; velipoika jäi mehtähommista työttömäksi, mutta män koulutukseen ja ny se on kylän paras motokuski.* Päätökset, joiden vaikutukset heijastuvat viimekädessä koko kylän palveluvarustukseen ja vielä jäljellä olevien talousmuotojen jatkuvuuteen tehdään tänään muualla. Syrjäseudun ihmisille tuntuu tässä kehityksessä varatun lähinnä sivustakatojan rooli.

Tätä taustaa vasten luonnonsuojelu nähdään syrjäseuduilla herkästi etelän herrojen ajatusmaailmasta kumpuavina ihmisten arkea hankaloittavina päätöksinä ja rajoituksina. Kuvaa on osaltaan vahvistanut luonnonsuojeluliikkeiden hyödyntämä kansainvälinen mediajulkisuus.

Ympäristökysymysten kansainvälistyminen on vaikuttanut niin luonnonsuojeluliikkeiden kuin metsäteolisuudenkin toimintatapoihin. Metsäsektorin toimintaympäristö on viime vuosina muuttunut oleellisesti. Ympäristöliikehdintä ei ole jäänyt ohimeneväksi muoti-ilmiöksi, vaan siitä on muodostunut yksi keskeinen puun lopputuotekysyntään vaikuttavista tekijöistä. Metsien hoidosta ja käytöstä käytyyn keskusteluun on tullut mukaan myös uusia toimijoita. Metsäkeskustelun muuttumista suljesta asiantuntija-argumentoinnista avoimeksi kansalaiskeskusteluksi ei sen enempää metsäklusterin kuin -harvesterinkaan penkeillä ole pidetty yksinomaan myönteisenä ilmiönä. Lisääntyneen ympäristötietoisuuden merkitys on metsäsektorilla ymmärretty viimeistään silloin kun sen taloudelliset seuraamukset on omakohtaisesti koettu. Ääritapauksissa luonnonsuojelu on rinnastettu vasemmistoradikalismiin ja leimattu yhteiskunnan rakenteita raunioittavaksi pienen piirin politikoinniksi. Tällaisen ääri-ajattelutavan mukaista olisi, että Luonto-Liiton metsäryhmässä toimimisen sijaan nuorten aktivistien suotaisiin ymmärtävän talouden reaaliiteetit, ryhtyvän rakentaviksi kansalaisiksi ja liittyvän vaikka Metsäliiton luontoryhmään. Jos sellainen nyt jossakin sattuu toimimaan.

Toisaalta voi kysyä, onko luonnonsuojeluliike kansainvälistyneen keskustelun myötä vieraantunut haja-asutusalueiden arkitodellisuudesta. Sen sijaan, että olisi yritetty ratkaista luonnonsuojelualueiden perustamisen paikallisia haittoja on esiin nostettu suojelun kansainvälisiä hyötyjä tai velvoitteita. Tämä on luonut luonnonsuojelijoiden ja paikallisen väestön välille turhaa vastakkainasettelua. Paikallistasolla luonnonsuojelijoiden toiminta on

rinnastettu aiemmista yhteyksistä tutuksi tulleisiin poliitikkojen ja valtion hallinnon virkamiesten menettelytapoihin, joihin kylistä käsin on ollut vaikeaa tai mahdotonta vaikuttaa. Erona on kuitenkin se, että nyt muutosvoimat eivät ole jääneet kasvottomiksi. Lisääntynyt ympäristötietoisuus, saksalaisen puunostajan huoli raakapuun alkuperästä tai keskustelu metsäluonnon biodiversiteetistä konkretisoituu Karjalan männiköissä tarpovina "riippikouluikäisinä tyttöinä" ja "lettipääpoikina". — *Mitä ne täältä oikein hakevat — ketä vainoavat; tulevat meitä tässä neuvomaan opiskelijan plantut ja muut saamattomat; liekö niillä ies koulutkaan käytyynä.*

Mistä suojeluvastaisuudessa on kyse?

Vanhon metsien suojelun perimmäiset tavoitteet ja merkittävimmät hyödyt ovat ekologisista. Toisaalta suojelulla on aina taloudellisia ja yhteiskunnallisia vaikutuksia. Näiden osalta vanhojen metsien suojelussa on kyse paikallisten työllisyysvaikutusten ja yli paikallisten suojeluhyötyjen ristiriidasta.

Paikallistasolla luonnonsuojelun negatiiviset työllisyysvaikutukset voivat olla merkittäviä, vaikka ne koko kansantalouden näkökulmasta jäisivätkin vähäisiksi. Pienet syrjäkylät ovat yhä paljolti riippuvaisia metsätalouden työpaikoista. Pienen väestömäärän vuoksi yksittäisen kylän olemassaolo voi olla viime kädessä kiinni muutaman metsurityöpaikan säilymisestä. Vanhojen metsien suojeluohjelman työllisyysvaikutukset kohdistuvat pääosin paikallistalouteen — metsähallituksen palveluksessa oleviin metsureihin, sopimussuhteisesti puunkuljetuksesta huolehtiviin yksityisiin autoilijoihin ja koneurakoitsijoihin sekä mahdollisesti paikallisiin sahoihin ja muihin puun-

jalostuslaitoksiin. Merkittäviä kansantaloudellisia vaikutuksia syntyy siitä epävarmuudesta, jonka suojeluohjelman pitkittynyt hallinnollinen valmistelu on luonut metsäteollisuuden puuhuoltoon.

Suojelun taloudelliset hyödyt ovat yli paikallisia. Keskeisimpiä näistä ovat metsien (virkistys-)käyttö- ja olemassaoloarvot, tulevien sukupolvien arvostukset sekä suojelun mahdollinen positiivinen vaikutus metsäteollisuustuotteiden kilpailuasemiin. Kylien tarkasteluhorisontista näiden tekijöiden merkitys ei useinkaan hahmotu.

Väestö- ja elinkeinorakenteen ohentuessa syrjäseutujen kyky puolustautua ulkoista muutosta vastaan on heikentynyt. Usein kylillä ei ole käytettävissään muita keinoja kuin pitäytyminen vielä jäljellä oleviin taloudellisiin rakenteisiin. Tämä näkyy myös maakuntatasolla. Metsäsektori mainitaan usein Pohjois-Karjalan keskeisenä voimavarana, vaikka sen ohuus ja painottuminen raaka-aineen tuottamiseen on pikemminkin eräs alueen talouden suurimmista ongelmista.

Paikallistasolla luonnonsuojelun yhteydessä koettua voimattomuuden tunnetta on vahvistanut se, että suojelualueiden perustamisen yhteydessä luvutut korvaavat työpaikat ovat monasti jääneet odotettua vähäisimmiksi, niitä ei ole toteutettu lainkaan tai ne ovat kohdentuneet siten että paikallinen ja työntekijäkohtainen korvaavuus on jäänyt toteutumatta. Tämä on johtanut ristiriitoihin, jotka ovat toisinaan puhjennet avoimiksi konflikteiksi.

Kuusamon yhteismetsässä paikalliset metsurit olivat valmiita puolustamaan leimikoitaan suurin voimakeinoin. Voi kysyä, henkilöitykö paikalle saapuneiden metsäaktivistien toiminnassa se kasvoton yhteiskunnallinen muutos, jonka tausta-

voimia ei aiemmin ollut tilaisuus kohdata eikä niihin vaikuttaa. Leimahtiko avoimessa suojelukonfliktissa myös kauan kytenyt katkeruus paikallisen väestön näkökannan syrjään jättävää päätöksentekokoneistoa kohtaan?

Suojeluväikutusten kompensoinnista

Hallituksen saatua esityksen vanhojen metsien suojeluohjelman toteuttamisesta nousi esille myös kysymys ohjelman työllisyysvaikutusten kompensoimisesta. Suojelun vaikutusten kompensoiminen on pitkälti kiinni siitä, kuinka suuren hinnan olemme kansalaisina valmiit maksamaan metsiemme alkuperäisluonnon suojelusta. Tällöin on myös tärkeää huolehtia siitä, että kompensoatio kyetään kohdentamaan sinne missä suojelun haitat joudutaan koemaan.

Paikallistalouksien näkökulmasta kompensoation jakaumavaikutukset ovat olennaisia. Ajatellaan tilannetta, jossa suojelun myötä uhanalaisiksi joutuvat metsätalouden työpaikat kompensoitaisiin kuntatasolla tärkeäksi koettua investointihanketta tukemalla. Tällaisen hankkeen työllisyyttä edistävät vaikutukset eivät välttämättä ulotu niihin kyliin, joiden metsureita työttömyys uhkaa. Kuntakeskukseen sijoittuvat korvaavat työpaikat ja ansiomahdollisuudet vain vahvistaisivat keskuksen ja syrjäkyläkehityksen epätasapainoa. Syrjäkylällä elävää työtöntä metsuria ei paljoa lohduta tieto siitä, että suojelualueiden perustamisen myötä kunnan teollisuuskylän halliin saatiin uusi muovitekno-logian huippuosaaja.

Pohjois-Karjalassa suojelun

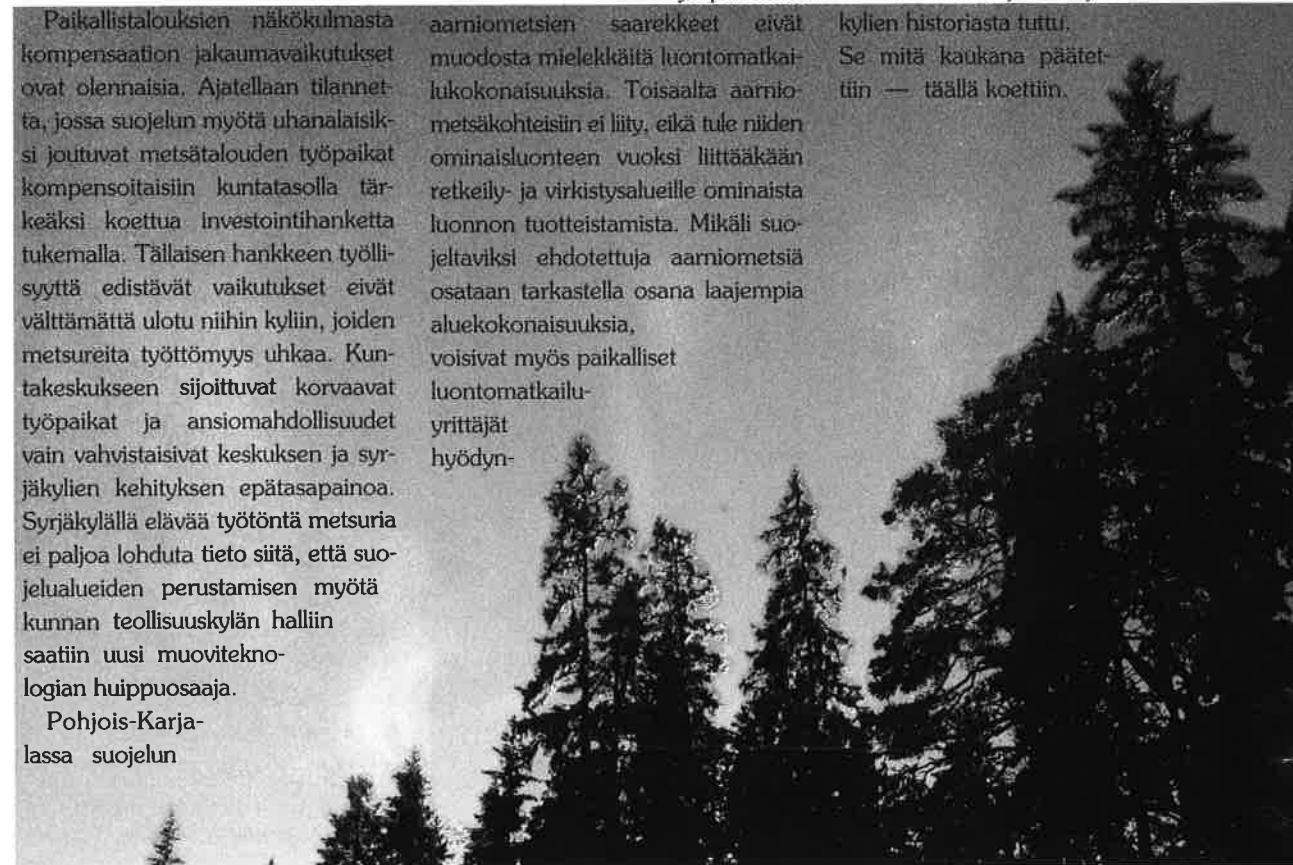
kompensoatiosta ei ole käyty varteenotettavaa maakunnallista keskustelua. Toisin kuin Kainuussa ja eräissä Pohjois-Suomen kunnissa täällä ei ole hahmoteltu riittävän konkreettisia kompensoatiohankkeita. Lähinnä on todisteltu ohjelma-alueiden tarpeettomuutta tai väitely niiden rajaamisen ekologisista perusteista. Paikallistalouksien työllisyyden ja metsäteollisuuden puuhuollon kannalta tämä on merkinnyt elämistä jatkuvassa epävarmuuden tilassa.

Luontomatkailu mainitaan usein luonnonsuojeluhankkeiden yhteydessä eräänä työtilaisuuksia luovista mahdollisuuksista. Vanhojen aarniometsien suojelun kohdalla luontomatkailun edellytysten luominen on oleellisesti kiinni siitä, millaisen ympäristön kohteiden ulkopuolella olevat metsätalousalueet voivat tarjota. Tehometsätalouden ympäröivät aarniometsien saarekkeet eivät muodosta mielekkäitä luontomatkailukokonaisuuksia. Toisaalta aarniometsäkohteisiin ei liity, eikä tule niiden ominaisluonteensa vuoksi liittääkään retkeily- ja virkistysalueille ominaista luonnon tuotteistamista. Mikäli suojeltaviksi ehdotettuja aarniometsiä osataan tarkastella osana laajempia aluekokonaisuuksia, voisivat myös paikalliset luontomatkailuyrittäjät hyödyntää

tää niitä tulevaisuudessa. Samalla olisi mahdollista luoda aiempaa työvoimavaltaisempia metsätalouden toimintamalleja, joiden varaan osa suojelun työllisyysvaikutusten paikallistaloudellisesti toimivasta kompensoatiosta voisi perustua.

Pohjois-Karjalassa vanhojen metsien suojeluohjelma toteutuu suojelutyöryhmän I ja II osamietintöön perustuen. Eräät ekologisesti merkittävät uudet kohteet ovat jäämässä ohjelman ulkopuolelle. Ympäristöministeriössä tuntuu olevan kasvava paine hallinnoida suojelukysymys pikaisesti pois päiväjärjestyksestä. Myös suojelun sosioekonomista kompensoatiota valmistellaan kiireellä. Saammeko jälleen nähdä erään suomalaisen ympäristöpolitiikan ilmentymän, joka jää niin ekologisesti kuin sosioekonomisestikin kestävämmälle pohjalle? Ilmiö sinänsä olisi Pohjois-Karjalan vaarakylän historiasta tuttu.

Se mitä kaukana päätettiin — täällä koettiin.

Luonnonsuojelupiiriltä ja Luonto-Liitolta selvityspyyntö ensisijaista suojelua vaativien metsien hakkuista Pohjois-Karjalassa

Vuoden 1995 aikana Metsähallitus on suorittanut tai suunnitellut hakkuista useissa suojelullisesti arvokkaissa vanhoissa metsissä Pohjois-Karjalassa. Hakkuista on suoritettu mm. Valtimon Murtojärven lahoppuustoissa, monimuotoisissa liito-oravametsissä sekä suunniteltu Ilomantsin Pampalon alueen arvokkaisiin metsiin. Vuoden 1995 kesällä ja syksyllä kävi myös ilmi, että Metsähallituksen Itä-Suomen puistoalueen toimesta suoritettujen suojeluarvojen täydennysinventoinnit olivat osittain virheellisiä ja puutteellisia.

Pohjantikan lisääntymismenestys riippuu myös vanhojen metsien suojeluohjelmasta.

Pohjois-Karjalan luonnonsuojelupiirin ja Luonto-Liiton metsäryhmän mielestä Pohjois-Karjalan Ympäristökeskuksen toimesta tehty täydentävät inventoinnit kesällä 1995 osoittivat, että maakunnan uhanalaisen metsäluonnon suojelu edellyttää suojelualueiden tarkistamista sekä uusien kohteiden mukaanottamista vanhojen metsien suojeluohjelmaan ja Natura 2000-ohjelmaan. Järjestöt lähettivät syksyllä 1995 ympäristöministeri **Pekka Haavistolle** sekä ministeriön ja Metsähallituksen luonnonsuojelusta vastaaville virkamiehille selvityspyynnön ko. hakkuista. Kun selvityspyyntöön ei kuulunut vastausta lähetettiin ympäristöministeriön kansliapäällikölle toimenpiteiden selvitysten vauhdittamiseksi.

Selvityspyynnössä todettiin: "Metsähallituksen toteutuneet tai suunnitellut hakkuut suojelullisesti arvokkaiksi todennetuissa aarniometsissä loukkaavat sekä Suomen ratifioimaa Rion biodiversiteettisopimusta että EU:n direktiiviä luontotyyppien sekä luonnonvaraisen eläimistön ja kasviston suojelusta. Nämä kansainväliset sitoumukset edellyttävät Suomen hallitukselta, että se ryhtyy erityistoimiin alueensa uhanalaisimpien elinympäristöjen ja luonnonvaraisten lajien säilyttämiseksi. Aarniometsien ja niiden alkuperäislajien säilyminen Suomessa on vaakalaudalla. Kaiken käytettävissä olevan ekologisen tiedon perusteella on ilmeistä, että uhanalaisen metsäluonnon säilyminen edellyttää kahdenlaisia toimia: 1) ne viimeiset pienet metsäsiirpaleet, joissa alkuperäisen metsäluonnon ominaispiirteet ovat vielä riittävästi edustettuina, on suojeltava ja 2) talousmetsien käsittelyä on muutettava siten, että edes osa alkuperäisluonnon ominaispiirteistä pysyytään palauttamaan ja säilyttä-

mään. Vanhojen metsien inventoinnit täydennyksineen antavat suhteellisen kattavan kuvan lähtötilanteesta eli suojelullisesti arvokkaiden metsien määrästä, laadusta ja sijainnista Suomessa. Eteläisen Suomen arvokkaimmat aarniometsäkokonaisuudet sijaitsevat Pohjois-Karjalan valtion mailla, eikä niitä voida korvata pohjoisen Suomen suojelualueilla. Metsäluonnon suojelun ainoa tukeva perusta on säästää mahdollisimman suuri osa näistä aarniometsistä, sillä se missä määrin luonnonmukaisempi talousmetsien käsittely kykenee jatkossa ylläpitämään ja palauttamaan luonnonarvoja, on hämärän peitossa. Edellä mainituin perustein vetoamme Teihin, ympäristöministeri Pekka Haavisto, kuten myös yllä mainittuihin virkamiehiin, että ryhtyisitte pikaisesti toimenpiteisiin, joilla ensisijaista suojelua vaativia metsiä uhkaavat hakkuut Pohjois-Karjalassa saataisiin estettyä. Pyydämme teitä myös selvittämään, kuka on vastuussa niistä vaurioista, joita jo suoritettujen hakkuut ovat aiheuttaneet uhanalaiselle metsäluonnollemme."

Kansliapäällikkö **Sirkka Hautojärven** ja ministeri Pekka Haaviston toimesta kutsuttiin Metsähallituksen ja Pohjois-Karjalan Ympäristökeskuksen edustajat neuvottelemaan ko. hakkuista ja suojeluarvojen turvaamisesta. Neuvottelussa sovittiin, että Ilomantsin Pampalon alueen hakkuut lykätään ja sen luonnonarvot inventoidaan yksityiskohtaisesti kesällä 1996. Lisäksi sovittiin, että talvikautena 1995/1996 hakkuiden piiriin tulevat leimikot käydään läpi Metsähallituksen ja Pohjois-Karjalan Ympäristökeskuksen yhteistyönä. Tavoitteena on varmistaa että suojelullisesti arvokkaimmat biotoopit jäävät hakkuiden ulkopuolelle.

Joulukuussa 1995 Valtioneuvosto

teki periaatepäätöksen vanhojen metsien suojelusta. Päätöksen mukaan valtion talousmetsistä rajataan suojeltavaksi enintään 100 000 hehtaaria. Suojeluarvot halutaan turvata myös 371 000 hehtaarin alalla erikoismetsä-, kitu- ja joutomailla. Pohjois-Suomen, mukaanlukien myös mm. Ilomantsin, Lieksan, Nurmeksen ja Valtimon valtiomaat, uusien suojelualueiden perustamistarpeet selvitetään vuoden 1996 huhtikuun loppuun mennessä. Kuluvana vuotena ratkeaa siten pitkälle Pohjois-Karjalankin vanhojen metsien kohtalo: kuinka suuri osa viimeisistä aarniometsäsiirpaleista menetetään?

Pampalon pötkelökäävät elävät hakkuu-uhan alaisina.

AARNIMETSÄOHJELMAAN ON POHJOIS-KARJALASSA VARAA

Muun Suomen tavoin Pohjois-Karjalan metsät rupesivat kasvaamaan 1970-luvulla hyvin. Kasvu ylitti pysyvästi hakkuut vuonna 1964. Siitä lähtien Pohjois-Karjalan metsät ovat kasvaneet korkoa korolle.

Muun Suomen tavoin Pohjois-Karjalan metsät rupesivat kasvamaan 1970-luvulla hyvin. Kasvu ylitti pysyvästi hakkuut vuonna 1964. Siitä lähtien Pohjois-Karjalan metsät ovat kasvaneet korkoa korolle. 1960-luvun lopulla metsät kasvoivat 4,5 miljoonaa kuutiota vuodessa (milj. m³/v). Vuoteen 1992 mennessä kasvu nousi 40 prosentilla, 6,3 miljoonaa kuutiota vuodessa.

Itä-Suomen puuvoimaprojekti laskee Pohjois-Karjalan suurimmaksi kestäväksi hakkuumääräksi 1990-luvulla 5,5 milj. m³/v, mikä takaa metsien kehittymisen kaikilta ikäluokilta runsaspuustoiseksi, laadukkaaksi kasvatusmetsäksi. Kun vuoden 1992 hakkuukertymä Pohjois-Karjalan metsistä oli vain 4 milj. m³/v, kasvun ylijäämää jäi käyttämättä 1,5 milj. m³/v. Ylijäämä kasvaa 2000-luvulla edelleen ja saavuttaa tason 2,5 milj. m³/v noin vuodesta 2020 lähtien.

Metsiemme lisääntyneessä kasvussa on aarniohjelman avain. Otetta-

koon Pohjois-Karjalassa tämän vuosikymmenen tavoitteeksi talousmetsien hakkuiden lisääminen 1,2 miljoonalla kuutiolla vuodessa. Jätetään kasvusta 0,3 milj. m³/v reserviksi.

Asetellaan tavoite lisäksi siten, että sen avulla toteutuvat sekä työllisyys että monipuolinen metsätalous. Siihen tarvitaan metsätalouden painopisteen muutos. Lisätään kasvatushakkuita ja vähennetään samalla vanhojen metsien avohakkuita. Kasvatushakkuut suunnataan ensimmäiseen harvennukseen. Niissä korjataan sekä kuitu- että energiapuuta.

Aarniohjelma sopii hyvin tällaiseen muutokseen. Esimerkiksi Pohjois-Karjalaan on ehdotettu aarnialueita yhteensä 5 000–6 000 hehtaaria. Niiden puusto kasvaa 20 000–30 000 kuutiota vuodessa. Se on vain 5–10 prosenttia edellä mainitusta 0,3 miljoonan kuution reservistä.

Pohjois-Karjalan metsätalous jouuu sopeutumaan lähivuosina joka tapauksessa kasvatusmetsätalouteen talousmetsien ikärakenteesta johtuen. Jos tukki- ja kuitupuun yhteenlaskettu hakkuumäärä pidetään vuoden 1992 tasolla, kestävä metsätalouden kannalta paras hakkuuyhdistelmä kehittyy siten, että avohakkuu vähenee jo 1990-luvun aikana puoleen vuoden 1992 tasosta (12 000 ha/v), ja harvennushakkuun alenousee vastaavasti lähes kaksinker-

taiseksi, vuoden 1992 tasosta 25 000 ha/v 2000-luvun alun tasolle 48 000 ha.

Vastaava ilmiö todetaan, jos metsätalous pyrkii jo 1990-luvulla suurimpiin kestäviin hakkuihin. Avohakkuut on mahdollinen nostaa vuoden 1992 tasolta 12 000 ha/v tasolle 17 000 ha/v. Harvennushakkuut nousisivat 1990-luvulla vain vähän, tasolta 15 000 ha/v tasolle 18 000 ha/v. 2000-luvulla avohakkuiden on kuitenkin supistuttava ja harvennushakkuiden vastaavasti lisääntyttävä.

Metsätalouden painopisteen muuttaminen päätehakkuiden kasvatushakkuihin muuttaisi myös metsäalan työllisyyttä. Metsureita tarvitaan edelleen kasvatushakkuissa. Mutta vanhojen metsien hakkuissa heitä ei enää välttämättä tarvita: itse asiassa metsureiden työpaikat vähenvät parhaillaan kaikkialla maassamme. Vähennemä johtuu osaksi talousmetsien kasvun ja hakkuiden epäsuhdasta, osaksi hakkuukoneiden tulosta metsänkorjuuseen.

Kun puuta kasvaa talousmetsissä paljon, myyntileimikoita tarjotaan enemmän kuin metsäyhtiöt voivat ostaa. Kolmesta metsäkaupasta toteutuu nykyään vain kaksi. Ylitarjonnan vallitessa korjattaviksi valikoituvat automaattisesti helpoimmin hakattavat vanhat metsät, eivät kasvatushakkuut.

Juuri vanhojen metsien avohakkuista ovat metsurit poistumassa, juuri niissä hakkuukoneet ovat kantavimmillaan. Osa jalkametsureita voi kouluttautua konemetsureiksi, hakkuukoneen ja metsätraktorin ohjaajiksi, mutta metsätyöpaikkojen lukumäärä vähenee kuitenkin jyrkästi.

Jos ensimmäisen harvennuksen puusto korjataan miestyönä esimerkiksi uudella massahakemeteorimalla kuitu- ja energiakäyttöön, miljoonan kuution hakkuista kohti syntyy 680 pysyvää metsuri- ja urakoitsijatyöpaikkaa. Kerrannaisvaikutuksineen työllistävä vaikutus on yhteensä 1 500–2 000. Pysyviä työpaikkoja syntyy kasvatushakkuissa monikymmenkertaisesti siihen verrattuna, mitä aarniohjelman mukana vanhojen metsien avohakkuista häviää.

Aarniohjelmaan on maamme metsätaloudessa varaa. Pohjois-Karjalassakin aarniohjelma mahtuu hyvin metsien vuotuisen kasvun ja hakkuiden kehykseen. Mutta jos metsätalouden työllisyydestä aiotaan samalla huolehtia, se vaatii talousmetsien hakkuissa painopisteen muutoksen.

TALVIYÖ

Jossain tässä meillä oli nuotio... Seisomme Hanhisuon laidalla kauniilla mäntykankaalla, ympärillä vanhoja kaarnaisia petäjiä, hohtavaa jäkälikkää. Siinä kumollaan kelo, harmaine oksakkaine hahmoineen, kuin joku esihistoriallinen lisko. Nuoti-osijaa ei enää näy, siitä on jo monta vuotta, ja silloin oli talvi.

Joulukoidan kämpälä. Yhtenä yönä hiihdämme tänne, Hanhisuon poikki, suon laidalle niihin kaus kuin pääsee, kunnes rajavyöhyke tulee vastaan.

Päällä kaareutuu kirkas tähtitaivas, pakkasta on kolmisenkymmentä astetta. Ääretön taivas ja tähtien paljous, äärettömät lumilakeudet ja korviahuumaava äänettömyys. Mitä kauas soita ja metsiä itään päin jatkuukaan, sillä hetkellä tuntuu että loputtomasti, ja me olemme "kaukana maailmasta".

Tässä me olemme, samat ihmiset samalla paikalla, mutta samaa hetkeä emme elä. Nyt on syksy, sulat maat, ja maailma kovin lähellä: sadan metrin päässä hakkuuaukko ja metsäautotie.

Talviyön ja tämän syksyisen päivän välissä on monta vuotta; välissä on myös monta metsäautotiekilometriä, monta näkyä noiden teiden varsilta. Karttoja, ilmakuvia, tilastoja, selvityksiä... Koko ajan tietoisuus siitä, että maailma on kyllä siinä vieressä, sadan metrin päässä ja tuossa aina vain lähemmäs. Yhä vaikeampi on saavuttaa eheitä tunnel-

mia, salomaa: jäljelle ovat jääneet teiden pirstomat "kuviot" ja "kohteet". Missä Pohjois-Karjalan metsissä on kolkka, josta on neljä-viisi kilometriä lähimmälle tielle?

JA kuitenkin, mielessä käy ajatus, voisiko tuon saman harhan kokea vielä joskus, talvella? Kun metsäautotiet ovat ummessa ja kinokset armeliaasti peittelevät hakkuuaukot, ehkä silloin suon ja metsän ja taivaan laita ovat taas yhtä kaukana, maisema on ääretön ja korviahuumaavan äänetön?

Hiihtoa tykkysten kuusten ja lumihärmäisten honkien vieritse, pysähdys nojaamaan sauvoihin, autio lumenen suo, aika seisahtuu hetkeksi. Ainoa liike on lumikiteen putoaminen rämemännyn havulta. "Kaukana maailmasta?"

Samassa suolakeuden takaa alkaa kuulua itsepäisestä junnaavaa ääntä. Moottorikelkka, tietenkin. Ei talvelakaan, ei enää talvellakaan ole kartoissa valkoisia kohtia.

Aura Koivisto
Valtimo

KOLIN KANSALLISPUISTO LAAJENEE — SLL VAATII MAANHANKINNAN JATKAMISTA

Ympäristöministeriö pyysi vuoden 1995 syksyllä Suomen luonnonsuojeluliitolta lausunnon lakiesityksestä Kolin kansallispuiston laajentamiseksi. Suomen luonnonsuojeluliitto esitti lakiesityksestä Pohjois-Karjalan luonnonsuojelupiiriä kuultuaan seuraavaa.

Suomen luonnonsuojeluliiton mielestä Kolin kansallispuisto on eräs eteläisen Suomen tärkeimpiä luonnonsuojeluhankkeita. Luonnon monimuotoisuuden suojelun ohella kansallispuiston avulla säilytetään klassinen kansallismaisema, jonka merkitys maamme kulttuurihistoriassa on ollut keskeinen.

Maan hankinta Kolin kansallispuiston tavoiterajausalueella ja ositaan myös tavoiterajauksen ulkopuolisilla, mutta puistokokonaisuuden kannalta arvokkailla alueilla, on edennyt hyvin. Puiston käyttö- ja hoitosuunnitelmaa laadittaessa myös laajennusalueet silloisessa laajuudessaan ovat olleet tarkastelun kohteena, ja puiston palveluverkoston on jo rakennettu myös niille alueille. Lakiesitys, jolla puiston laajentaminen hallinnollisesti virallistetaan, on siten ajankohtainen ja tarpeellinen.

Luonnonsuojeluliitto korostaa kuitenkin, että maanhankintaa puiston laajennusalueella on vielä jatkettava.

Nyt päätettävänä olevan laajennuksen jälkeenkin puiston rajausta jätetään osin epäyhtenäiseksi ja repaleiseksi eikä suojelun piiriin saada kaikkia arvokkaita alueita. Rajauksen puutteet haittaavat, paitsi luonnonarvojen säilyttämistä, myös puiston hoidon ja käytön asianmukaista järjestämistä. Liitto toteaa, että tarkoituksenmukaisen rajauksen saavuttamiseksi on käytettävä myös lunastusmenettelyä ellei neuvotteluin päästä vapaaehtoiisiin kaappoihin. Näin on meneteltävä siitä huolimatta, että Kolin kansallispuiston vastustamisesta on tullut eräille tahoille itsetarkoituksellinen keino hankkia julkisuutta, kerätä poliittisia irtopisteitä ja maksimoida omia henkilökohtaisia etuja, vaikka toiminta taitavasti naamioidaan "pienen ihmisen" etujen puolustamiseksi.

Lakiesityksen mukaisesti puistoon tullaan liittämään valtakunnalliseen rantojensuojeluohjelmaan sisältyneitä ja valtiolle hankittuja Pielisen saaria. Tämä on sopusoinnussa Kolin kansallispuistosta annetun lain (581/91) 1 §:ssä mainitun puiston perustamistarkoituksen kanssa. Samalla perusteella olisi tarkoituksenmukaista liittää puiston alueeseen myös kolme pienehköä mutta luonoltaan hyvin arvokasta aluetta länsipuolelta: **Vanhojen metsien suojeluohjelmaan kuuluvat Verkkolammen ja Huururinteen alueet sekä Valtakunnalli-**

seen soidensuojeluohjelmaan kuuluva Huurunlammen alue, jotka on hankittu valtiolle.

Kasvistoltaan ja eläimistöltään erityisen monipuolisina kohteina nämä alueet täydentäisivät arvokkaalla tavalla puiston kokonaisuutta. Huurunlammen alueen läpi kulkee UKK-reitti (pitkospuut), ja Verkkovaaralla on paikalliseen polkuverkostoon kuuluva levähdyspaikka, joten myös luontoretkeilyn kannalta näiden alueiden liittäminen kansallispuiston opastus- ja palvelutoimintojen piiriin on perusteltua.

Tässä yhteydessä liitto haluaa esittää myös seuraavat näkökohdat, jotka eivät suoranaisesti kuulu nyt esillä olevaan lakiesitykseen, mutta joilla on merkitystä valmisteilla olevan Kolin kansallispuiston käyttö- ja hoitosuunnitelman kannalta:

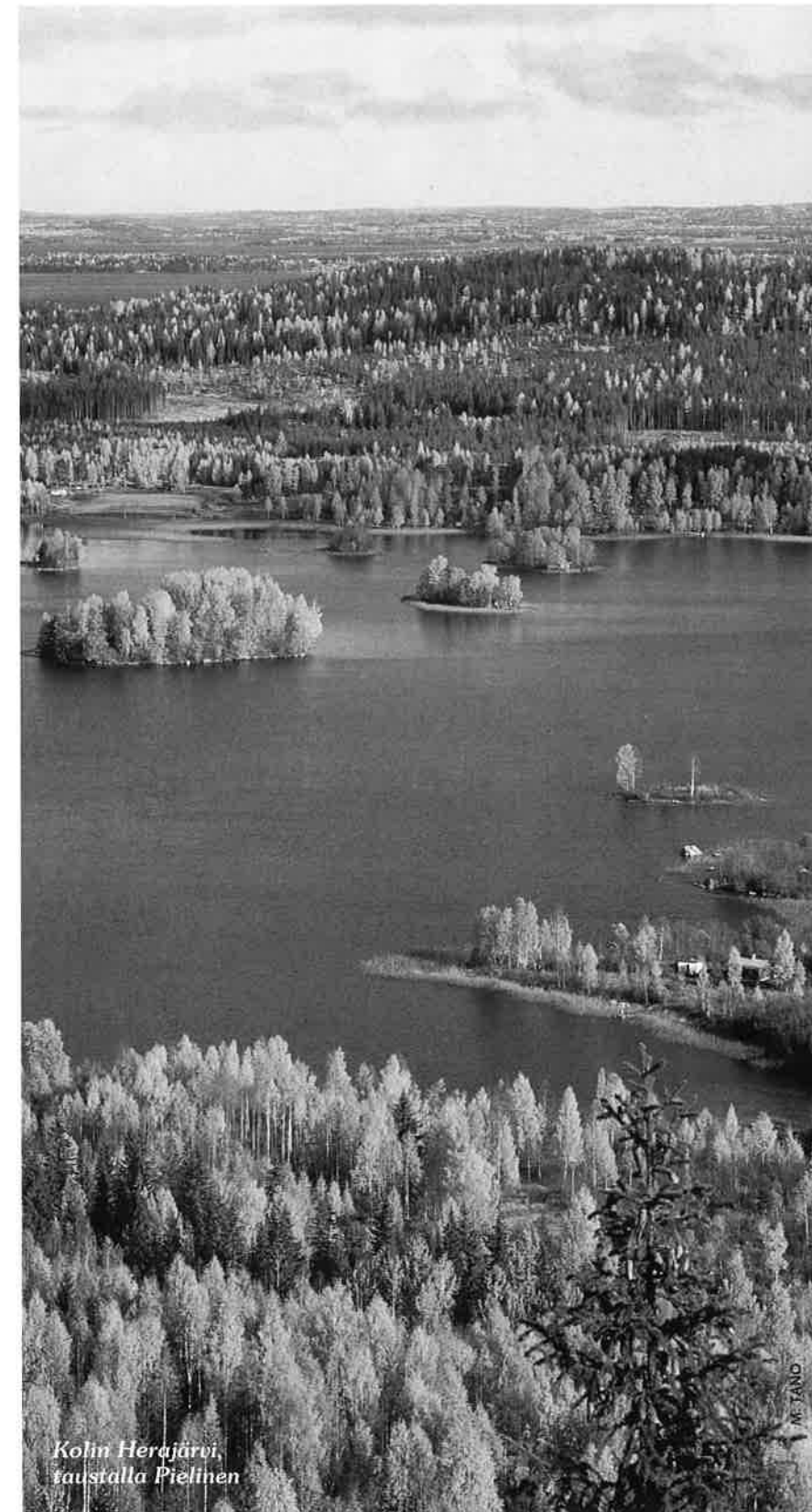
1) Vuonna 1989 metsänparannusvaroin rakennettu Sikoniemen-Rieskanniemen metsäautotie synnytti läpiajettavan yhteyden Kolin vaarajakson eteläosan läpi. Puiston laajentamisen jälkeen tämä tie tulee yli kahdelta kolmasosaltaan kuulumaan kansallispuistoon. Paikallisen yksityistiekunnan tavoitteena on parantaa rantatietä niin, että siitä kehittyisi paikallistietasoinen yhdystie Kolin-Ahvenisen välille, mikä on ristiriidassa v. 1992 hyväksytyn Kolin-Ahvenisen alueen tieverkon kehittämissuunnitelman kanssa (P-K:n tiepiiri, Seutukaavaliitto, julkaisu

C 26). Alueen kuntien hyväksymässä tiestön kehittämissuunnitelmassa tieyhteyttä Kolilta etelään on määrätty parantaa Herajärven länsipuolitse, missä se palvelisi huomattavasti suurempaa osaa alueen asukkaista kuin Sikoniemen-Rieskaniemen tieyhteys.

Läpiajoliikenne on häiriötekijä, joka oleellisesti heikentää Kolin kansallispuiston eteläosan luonnonsuojelufunktiota. Kansallispuiston käyttö- ja hoitosuunnitelmaluonnokseen kirjattiin tien asema seuraavasti: "Suunnittelualueen hoidon ja käytön kannalta on perusteltua säilyttää tien luonne nykyisellään sekä rajoittaa sen käyttö lähinnä paikallisen väestön, puiston hoidon ja ohjatun matkailun tarpeisiin". Tämän mukaisesti tulisi pyrkiä tien sulkemiseen yleiseltä liikenteeltä.

2) Kelvään saariryhmään kuuluvien rantojensuojeluohjelman kohteiden liittäminen kansallispuistoon parantaa huomattavasti mahdollisuuksia kehittää puistoa myös veneilijöitä monipuolisesti palvelevana tutustumiskohteena. Käyttö- ja hoitosuunnitelman luonnoksessa (1993) Kolin edustan harjusaariin esitettyjä rantautumispaikkoja voidaan siirtää kulutuskestävyydeltään huomattavasti parempiin ja suojaisempiin paikkoihin esim. Mantinassa, Rääkyssä ja Murtosaareissa.

3) Ollilan tilan äskettäinen liittäminen kansallispuistoon tekee uudeleen ajankohtaiseksi kysymyksen puiston opastuskeskuksen sijoituspaikasta. Vuonna 1993 valmistuneessa käyttö- ja hoitosuunnitelmaluonnoksessa sijoituspaikaksi esitettiin juuri Ollilan tilaa hyvin perustein. Metsäntutkimuslaitoksen myöhempi päätös opastuskeskuksen sijoittamisesta Ylä-Kolille on tehty tilanteessa, jossa Ollilan hankkiminen valtiolle näytti epätodennäköiseltä.

Pekko Ylhäinen

Luonnonsuojelupiiri esitti laajempaa Koitajoen kansallispuistoa

RAIMO RAJAWÄKI

Metsähallitus esitti kesäkuussa 1993 Koitajoen kansallispuiston perustamista. Puisto muodostettaisiin yhdistämällä Koivusuon luonnonpuisto, Ruosmesuon-Hanhisuon soidensuojelualue ja vanhojen metsien suojelutyöryhmän esittämä Koitajokivarren-Pitkäsaaren alue, ja lisäämällä tähän jonkin verran hakkaamattomia kangasmaa-metsiä luonnonpuiston eteläpuolelta ja soidensuojelualueen laiteilta. Kansallispuiston laajuudeksi tulisi 5 250 hehtaaria.

Pohjois-Karjalan luonnonsuojelupiiri teki lokakuussa 1993 metsähallitukselle oman esityksensä Koitajoen kansallispuiston rajaamisesta laajemmaksi. Heikki Simolan laatimassa esityksessä perustellaan lisäalueiden liittämistä niiden luonnonsuojellusarvolla, ekologisen käytävän muodostumisella Venäjänpuoleiseen suojelualueeseen ja metsähallituksen esittämien alueiden pienuudella mm. pienilmaston suhteen.

Viiden lisäalueen (kartta) yhteispinta-ala on noin 4 450 hehtaaria, joten koko kansallispuiston alaksi tulisi 9 700 hehtaaria. Näin puistoon kuuluisi melko paljon pääosin viime vuosina hakattuja kangasmetsiä ja ojitetuja soita, jotka palautettaisiin luonnontilaan lähivuosikymmeninä.

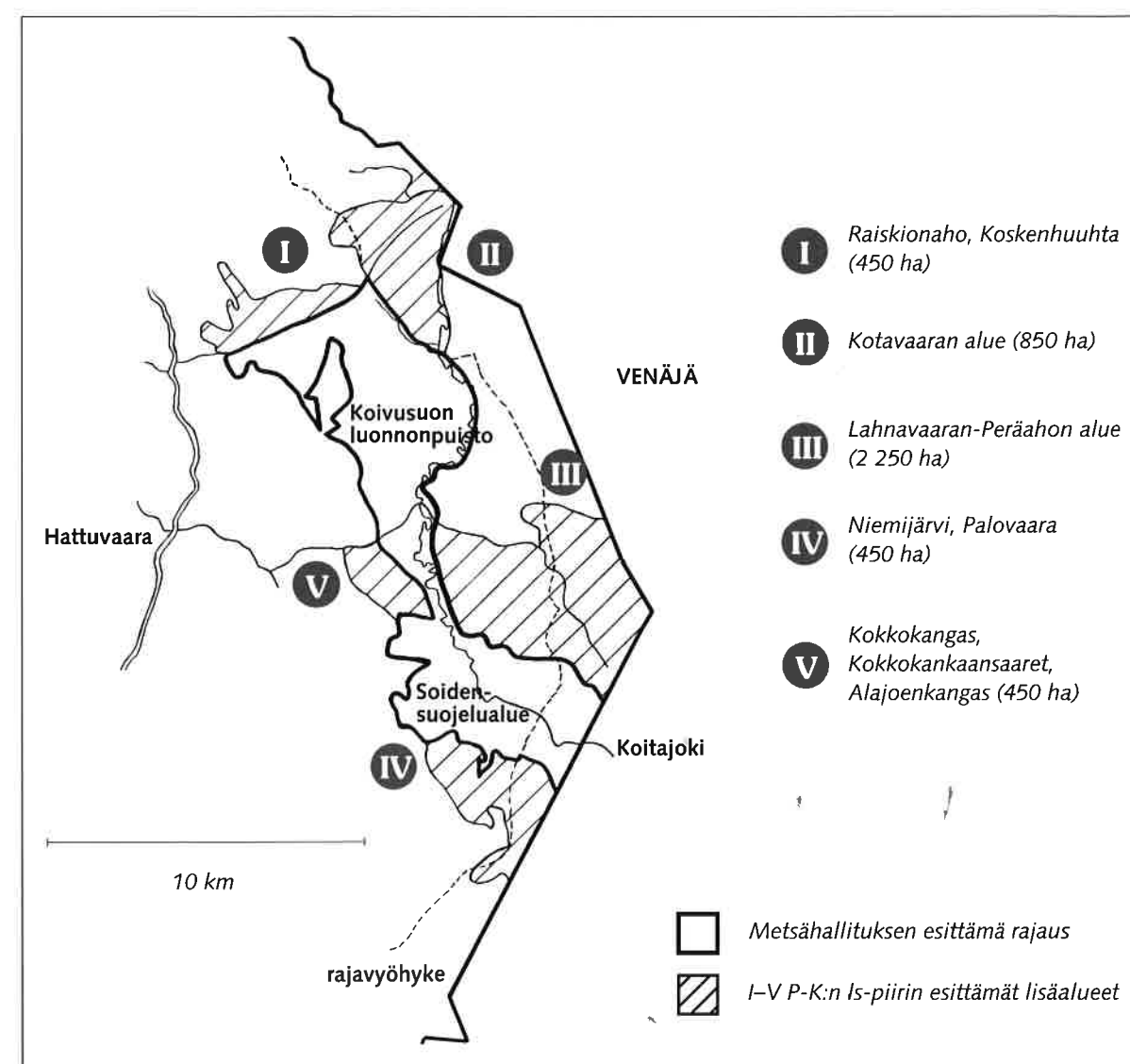
Raiskionahossa (kartan alueella I) on Pohjois-Karjalan vanhinta puustoa, jopa 400-vuotiaita puita.

Suuri osa näistä kuten Koskenhuuhdan metsistäkin on tosin hakattu. Lahnavaaran 350 hehtaarin aarniometsäalue (alueella III) on Ilomantsin merkittävin yhtenäinen vanhojen metsien suojelukohde.

Sanomalehti Karjalaisen (2.3.95) mukaan metsähallitus on saanut maa- ja metsätalousministeriöltä ja ympäristöministeriöltä tulosohjaus-päätökset, jotka sisältävät Ilomant-

sin Koitajoen alueen luonnonarvojen selvityksen vuonna 1995. Päätösten mukaan on tehtävä Koitajoen suojelua, luonnonarvojen säilyttämistä ja alueen hoitoa koskeva esitys. Selvityksen tekee pääosin metsähallituksen Itä-Suomen puisto-alue.

Koitajoen kansallispuisto, Pohjois-Karjalan luonnonsuojelupiirin esitys

Esitettyjen lisäalueiden ala jakaantuu seuraavasti

hakkuualueita ja nuoria metsiä	790 ha
vanhoja metsiä	790 ha,
josta 366 ha vanhojen metsien suojeluesityksessä	
ojitettuja soita	2 050 ha
luonnontilaisia soita	630 ha
vesiä	190 ha
YHTEENSÄ	4 450 ha
metsähallituksen esitys	5 250 ha
KOITAJOEN KANSALLISPUISTO YHT.	9 700 ha

YMPÄRISTÖHALLINTO UUDISTUI

Suomen ympäristöhallinnossa tehtiin 1.3.1995 merkittävin uudistus sitten ympäristöministeriön perustamisen v. 1983. Vesi- ja ympäristöhallitus lakkautettiin ja sen tilalle perustettiin ympäristöalan tutkimus- ja kehittämiskeskukseksi Suomen ympäristökeskus, SYKE. Aluehallintoon perustettiin 13 alueellista ympäristökeskusta yhdistämällä vesi- ja ympäristöpiirit ja lääninhallitusten ympäristöyksiköt. Alueelliset ympäristökeskukset ovat yleishallinnollisesti suoraan ympäristöministeriön alaisia ja toimivat ympäristöministeriön ja vesivarojen käyttöön ja hoitoon liittyvissä tehtävissä maa- ja metsätalousministeriön tulosohjaamina.

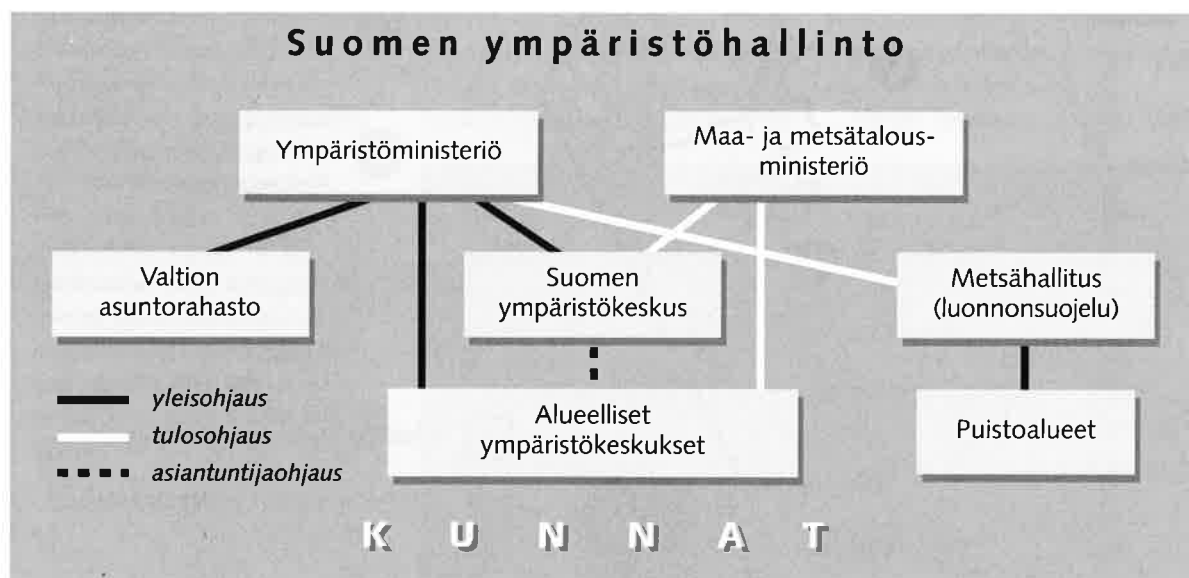
Uudistuksen tarkoituksena on ympäristöpalvelujen parantaminen. Alueitasolla asiantuntemus keskittyy

nyt yhteen yksikköön ja ympäristöosaaminen vahvistuu. Kansalaiset, kunnat ja luvanhakijat saavat tarvitsemansa palvelut yhdestä osoitteesta. Lupa- ja yva-menettelyissä ympäristön eri elementtejä, ilmaa, vettä, maaperää ja biologisia prosesseja, voidaan tarkastella yhdenmukaisesti kokonaisuutena.

Pohjois-Karjalan läänin alueella toimiva **Pohjois-Karjalan Ympäristökeskus** huolehtii ympäristönsuojelua, alueiden käyttöä, luonnonuojelua, kulturiympäristön suojelua, rakentamisen ohjausta sekä vesivarojen käyttöä ja hoitoa koskevista aluehallinnon lupa-, ohjaus-, valvonta ja työtehtävistä. Ympäristökeskus vastaa myös alueellisesta ympäristön tutkimuksesta ja seurannasta sekä ympäristötiedon ja -tietoisuuden lisäämisestä.

Ympäristökeskuksen toimitilat sijaitsevat Joensuussa valtion virastotalon 4. kerroksessa osoitteessa Torikatu 36 A sekä Telkätien toimipisteessä (Telkätie 4). Asiakasneuvonnan puhelinnumero on (973) 141 2743.

Tasavallan presidentti nimitti ympäristökeskuksen johtajaksi 24.3.1995 maat.-metsät. lis. **Marketta Ahtiaisen**. Hän toimi vuodesta 1989 Pohjois-Karjalan vesi- ja ympäristöpiirin johtajana. Ympäristökeskuksen palveluksessa on vakinaisesti 80 henkilöä. Koko ympäristöhallinnon vahvuus on n. 2 200 henkilöä, joista aluehallinnossa on 1 460 työntekijää.

ILOMANTSIN LUONTOKUNNALLA on maineikas historia ja kulttuuriperinne

Ilomantsin ensimmäiset luonnonsuojelualueet olivat Petkeljärven kansallispuisto (1956) ja Aittosenlammin linnustonsuojelualue (1965). Myöhemmin perustettiin useita erilaatuisia suojelualueita. Niiden yhteinen pinta-ala on noin 25 000 ha. Alueet ovat kansallisia luonnonsuojelualueita, harjujen- ja soidensuojelualueita, lintusoidia ja -vesiä sekä erilaisia virkistys- ja suojelualueita.

Annnettujen säädösten ja päätösten perusteella Ilomantsi on tällä hetkellä erittäin monipuolinen luontokunta maassamme.

Luontoon ja ympäristöön liittyvää tutkimustoimintaa kunnassa suorittavat erityisesti Joensuun Yliopiston Mekrijärven tutkimusasema sekä Ahvenjärven riistantutkimusasema.

Luontoon ja ympäristöön liittyviä hankkeita ovat mm. biosfäärialue (Ilomantsi-Lieksa), rantojensuojeluohjelma, vesistöjen erityissuojelu, arvokkaiden maisema-alueiden ja vanhojen metsien suojelu sekä rantayleiskaava. Hattuvaaran kylään, valtakunnan rajan läheisyyteen, on ehdotettu perustettavaksi n. 5 250 ha suuruinen Koitajoen kansallispuisto. Tähän sisältyisi nykyinen Koivusuon luonnonsuojelualue, Ruosmeusuon — Hanhisuon soidensuojelualue sekä eräitä uusia suojeltavia alueita.

Ilomantsin Luonnontutkijat on omalta osaltaan pyrkinyt osallistu-

Ilomantsin Koitajokea.

maan kuntamme alueen luonnon- ja ympäristön suunnitteluun. Myös Metsähallitus ja metsäyhtiöt ovat toiminnassaan ryhtyneet ottamaan huomioon myös metsäluonnon moninaiset arvot.

Mainiot retkeilyreitit Taitajan Taival, Tapon Taival ja Susitaival sekä Pogostan Hiihdon talvireitti johdattavat vaeltajan vaihtelevan ja virkistävän luonnon pariin. Ilomantsin Matkailu Oy ja Kuntoutuskeskus Pääskynpesä ovat ansiokkaalla tavalla monipuolisin esittein sekä myös käytännön toimin esitelleet kuntamme luontoa ja sen virkistysmahdollisuuksia. Valokuvaaja **Heikki Kokkonen** on valokuvauksen keinoin esitellyt Ilomantsin eräluontoa.

Ilomantsin kunnassakin tarvittaisiin erilaisten luonnon- ja ympäristönsuojeluasioiden esittelyä ja tiedottamista varten erityinen ympäristöopas.

"Kokonaisnäkemys ympäristöstä on tällä hetkellä kovin heikko. Ongelmia ratkaistaan hapuillen sitä mukaa kuin niitä tulee vastaan" Wahlström-Reinikainen-Hallanaro: Ympäristön tila Suomessa.

Emme elä ja toimi vain nykypolven ihmisten tarpeita varten, vaan myös lastemme ja tulevien sukupolvien elinehtojen turvaamiseksi.

UHANALAINEN LEHTOLUONTO — TIETO KARTTUU SUOJELUN TUEKSI

Lehdot ovat rehevimpiä ja runsaslajisimpia metsiämme. Maamme alkuaankin vähäinen lehtopinta-ala on alkanut supistua ihmisen toiminnan vuoksi jo aikaa sitten. Myöhemmin monet pellonraivaukselta säästyneet lehtolaikut ovat muuttuneet umpikuusikoiksi tai tuhoutuneet tehometsätalouden tieltä. Lehtojen monimuotoisuuden säilymiseksi tarvitaan suojele- ja hoitotoimia, joita voidaan toteuttaa mm. lehtojensuojeluohjelman turvin.

Pysyvän peltoviljelyn tullessa vallitsevaksi viljelymuodoksi juuri kasvistoltaan rikkaimmat ja määrältään vähäisimmät metsämme ja suomme — lehdot ja letot — olivat suotuisaa ja suositua pellonraivaajan maaperää. Lehtometsien osuus maamme kasvullisesta metsäalasta on vähäinen — vajaa prosentti. Lehtoja on säilynyt ennen kaikkea siellä, mihin kuokka ei ole koskaan kyennyt ja missä nykyajan kovalla kalustolla ei ole kulkemista — kallionalusten louhikoissa, jyrkillä rinteillä, kivikkoisimissa puronotkoissa... Esimerkiksi käyvät pohjoiskarjalaiset ukonhattulehdot, jotka ovat tyypillisimmillään kapeita nauhoja jyrkkien kallioiden ja peltojen puristuksessa — monet vain rippeitä aikaisemmasta laajuudesta. Pieni lehto on myös helposti haavoittuva — lajistossa voi tapahtua muutoksia jo esimerkiksi viereisen metsän hakkuun seurauksena.

Uhanalaisia lehtoja, lehtojen uhanalaisia

Nykyään lehtoja uhkaa erityisesti kuusettuminen ja voimakas metsänkäsittely. Kuusen lisääntyminen on osin luontaista, osin kuusta suosivan metsätalouden seurausta. Kuusettumisen aiheuttama varjoisuus ja maaperän happamoituminen uhkaavat erityisesti maamme eteläisiä lehtoja. Ensimmäisenä kärsivät vaateliaat, varhaiskeväiseen kukintaansa valoa tarvitsevat lehtokasvit. Pohjois-Suomessa lehdot ovat luontaisestikin kuusivaltaisia. Siellä lehtojen suurimpana uhkana ovat voimakasta metsänkäsittelyä seuraavat ja lehtojen eliöstölle kohtalokkaat pienilmaston ja maaperän muutokset. Kosteiden lehtojen ja lehtokorprien uhkana ovat koko maassa ennen kaikkea ojitukset sekä purojen perkaukset.

Monimuotoisessa ja kerroksellisessa lehtokasvillisuudessa on elintilaa myös rikkaalle eläinlajistolle. Lähes

viidennes maamme uhanalaisesta eliölajistosta on lehtojen lajeja — suurin osa pitkälle erikoistuneita putkilokasveja, sieniä, perhosia ja kovakuoriaisia.

Huomattava osa maamme lehtokasveista on levinneisyytensä pohjoisrajoilla jo aivan Etelä-Suomessa. Silti myös Pohjois-Karjala on saanut osansa lehtojen rikkautta. Markku Huttunen kertoo täkäläisestä lehtoluonnosta vuoden 1982 Pohjois-Karjalan luonnossa. Parhaimmillaan pohjoiskarjalainen lehtokasvillisuus on toisaalta Kiteen ja Tohmajärven seudulla — Laatokan Karjalan lehtokeskuksen reunamilla — sekä toisaalta Kolin ja Juuan rehevillä vaara-alueilla, missä emäksisten kivilajien esiintyminen mahdollistaa monien vaateliaimpienkin lehtokasvien menestymisen.

Erikoisuutenamme ovat muutamit itäiset lehtokasvit, joiden levinneisyys ulottuu juuri ja juuri maamme itärajan tälle puolen, Pohjois-Karjalaan. Lehtoukonhattu on tavalinen Sortavalan seudun lukuisissa lehdoissa, ja pohjoiskarjalaiset esiintymät ovat selvästi yhtenäisemmän levinneisyysalueen reunalla. Maassamme vain Kiteellä tavattavan lehtoängelmän yhtenäisen levinneisyysalueen länsireuna on jo kauempana, Äänisen seudulla. Jo alussa mainitun ukonhatun ohella maakunnassamme viihtyy toinenkin selvästi itäinen lehtokasvi, myyränporras, jonka mukaan on nimetty oma leh-

totyyppinsä. Heleänvihreän saniaismaton koristamia myyränporraslehtoja on Pohjois-Karjalassa lähinnä Kiteen-Tohmajärven sekä Kolin ja Juuan parhailta lehtoalueilla.

Etelä-Suomen lehdolle tyypillisiä kevätkukkijoita tapaa Pohjois-Karjalassa harvoin. Kevätlinnunherne värittää erityisesti maakunnan eteläosan rinnelehtoja. Valkovuokkoa ja sinivuokkoa täällä kasvaa lähinnä puutarhoista lehtoihin karanneena ja kotiutuneena, mutta muutamat esiintymät vaikuttavat ilmeisen alkuperäisiltä. Taigalajistoon kuuluva kevätkukkija, neidonkenkä, viihtyy edellisistä poiketen myös varjoisissa, sammaleisissa kuusikoissa. Pohjois-Karjalastakin tunnetaan pari neidonkenkäesiintymää.

Kartoitusta, suojele...

Lehtojen uhanalaisimpien lajien suojele alkoi edistyä merkittävästi 1980-luvulla uhanalaisten eläinten ja kasvien suojelutoimikunnan työn myötä. Vuonna 1985 perustettiin lehtojensuojelutyöryhmä, ja keväällä 1989 valtioneuvosto teki periaatepäätöksen valtakunnallisesta lehtojensuojeluohjelmasta. Ohjelmaan on valittu eri kasvillisuusvyöhykkeiden eri lehtotyyppisiä edustavat, kasvillisuudeltaan ja kasvistoltaan edustavimmat lehdot. Lehtoja voidaan tuki suojella ja on suojeltukin myös ohjelman ulkopuolella, mm. uhanalaisten lehtokasvien esiintymiä on turvattu pieniä suojelualueita perustamalla.

Pohjois-Karjalassa uhanalaisten putkilokasvien ja lehtojen kartoitus eteni 1980-luvulla rinnakkain lääninhallituksen ympäristönsuojelutoimiston, Joensuun yliopiston ja harrastajien yhteistyön voimalla. Lehtojensuojeluohjelmassa on mukana 25 pohjoiskarjalaista kohdetta. Suojeluohjelman valmistuminen ei vielä yksin takaa näiden arvokkaiden lehto-alueiden tulevaisuutta. Monet ohjel-

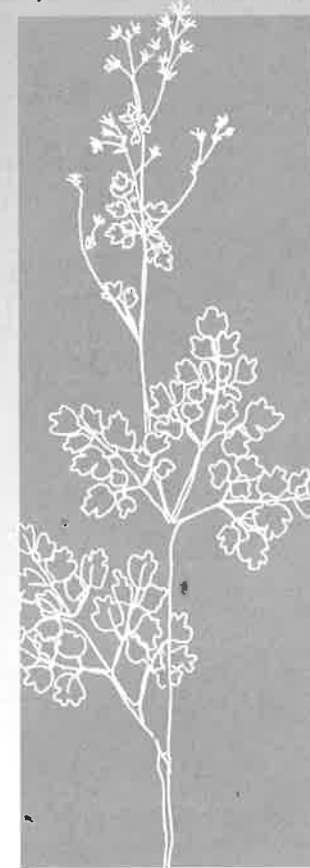
APUA

POHJOIS-KARJALAN UHANALAISTEN PUTKILO- KASVIEN KARTOITUS JATKUU!

Vuonna 1987 valmistui raportti Pohjois-Karjalan uhanalaisista putkilokasveista. Lajistoa koskevaa palautetta on tullut kiittävästi pitkin matkaa. Erityisen arvokkaita ovat havainnot Pohjois-Karjalasta hävinneiksi epäillyistä lajeista / esiintymistä sekä esiintymistä, joista ei ole aikaisempia havaintoja. Tieto on siis karttunut ja samalla

Sirkka Hakalisto
Pohjois-Karjalan
ympäristökeskus
PL 69
80101 Joensuu

Myös epävarmat havainnot ja epäilyt ovat tervetulleita. Havaittujen kasviesiintymien sijaintitiedot kannattaa ilmoittaa mahdollisimman seikkaperäisesti. Myös havaitsijan yhteystiedot ovat hyödyksi mahdollisten lisätietojen tarpeen varalta. Jo tehdyt havainnot otan vastaan mieluusti hyvissä ajoin ennen kesää ja lisää voi ilmoittaa aina kun on aihetta.

massa olevat alueet tarvitsevat suunnitelmallisia hoitotoimia. Osa lehdoista voi ilman tiukasti määriteltyä suojelua jäädä metsänuodistuksen jalkoihin. Näin kävi jo Papinniemen — yhdessä harvoista ukonhattulehdoistamme: puuston "harvennuksen" seurauksena pohjaa peittää ukonhattuvaltaisen ruohoston sijaan tiheä haapa- ja leppävesakko. Voimakaskasvuinen ja pitkäikäinen ukonhattu selvinnee elinympäristön äkkimuutoksesta joten kuten, jos vesakko pidetään suunnitelmallisesti ja suurella vaivalla kurissa. Muu lehtokasvillisuus voi tukehtua helpommin.

Muutamia lehtojensuojeluohjelman pohjoiskarjalaisia kohteita on jo saatu suojelun piiriin. Tohmajärven Jalajanvaaran lehto, Värtsilän Rökynvaaran lehto, osa Liperin

Pohjalammen lehtokorvesta ja pääosa Juuan Valkealammen laajasta lehtoalasta on hankittu valtiolle luonnonsuojelutarkoituksiin. Lehtojensuojeluohjelmaan kuuluva Murhilammen rinnelehto ja vasta ohjelman laatimisen jälkeen löytynyt Paimenenvaaran lehto saatiin valtiolle Kolin maakaupoissa. Kolin alueella sijaitseva Käkikallion kotkansiipilehto sekä Kiteen Syrjäsalmen suppa-lehto on rauhoitettu lääninhallituksen päätöksellä yksityismaille. Tohmajärven Hyypiänvaaran jo aikaisemmin suojeltu ukonhattulehto saatiin valtion omistukseen siihen liittyvän komean aarniometsän mukana.

Lehtojensuojeluohjelma ja perustetut lehtojensuojelualueet käsittävät vain pienen otoksen lehtoluonnosta. On tärkeää, että lehtoja ja niiden la-

jiston erityisvaatimuksia opitaan kunnioittamaan myös talouskäytössä olevissa metsissä. Ohjeita ja suosituksia on kertynyt viimevuosina kiitettävästi. Niiden soveltaminen käytäntöön on edelleen kirjavaa. Toisaalla löytyy tahtoa ja taitoa kulkea uuteen suuntaan, toisaalla ei.

hoitoa, seurantaa...

Monilla lehtojensuojelualueilla tarvitaan suunnitelmallisia hoitotoimia esimerkiksi kuusen kurissa pitämisiksi tai häirittyjen kosteusolojen ennallistamiseksi. Alueemme arvokaiden lehtojen hoidon suunnittelu kuuluu Pohjois-Karjalan uuden ympäristökeskuksen työskintaan. Keskeinen yhteistyökumppani on metsähallitus, jonka hallintaan on päätynyt jo monta valtiolle hankittua arvokasta lehtoaluetta. Tekemistä riittää myös aktiivisille luonnonharrastajille, mutta yhteistyö viranomaisen ja tutkijoiden kanssa on tällöin ensiarvoisen tärkeää. Häitäily ja liika innokkuus eivät tokikaan ole eduksi tällaisessa työssä. Esimerkiksi uhanalaisten lajien kasvupaikkojen hoidon tulee aina perustua lajikohtaiseen tutkimustietoon. Lehtokattaralle ja lehtoängelmälle, joiden ainoat mannersuomalaiset kasvupaikat ovat Pohjois-Karjalassa, on jo laadittu lajikohtaiset suojelu- ja hoitosuunnitelmat. Suunnitelmalliseen lehtojen hoitoon kuuluu myös alueiden pysyvä seuranta. Seurannalla saadaan täsmällistä tietoa hoidon onnistumisesta ja näin kokemukset ovat hyödynnettävissä laajemmin lehtojen hoidon suunnittelussa, hoitomenetelmien kehittämisessä jne.

Harrastajan havainnot huomataan

Erilaisten elinympäristöjen ja niiden uhanalaisten lajien turvaamisen kannalta on keskeistä myös palaute, jota

onkin saatu kiitettävästi kartoitustulosten ja suojeluohjelmien julkaisemisen jälkeen. Ainakin Pohjois-Karjalassa into hakea jo hävinneiksi epäiltyjä kasviesiintymiä on ollut merkittävä. Harrastaja- ja ammattibotanistien valppaus on tuonut uutta tietoa monen maakuntamme lehtokasvin levinneisyyskuvaan. Mainittakoon vaikka Pohjois-Karjalasta hävinneeksi epäilty lehtojen komistus, metsänätkelmä, jonka **Veikko Makkonen** löysi sinnikkäällä etsinnällä ensin parista paikasta; sitten Pohjois-Karjalan Luonnossa julkaistu tiedonanto poiki lisää havaintoja. Sinivuokon alkuperäisesiintymistä ei ollut Pohjois-Karjalan uhanalaisten kasvien kartoitusvaiheessa lainkaan julkaistuja havaintoja. Lehtojensuojeluohjelman kohteita kartoitettaessa Kiteeltä paljastui Veikko Makkosen tuntema sinivuokoesiintymä, joka on ilmeisesti alkuperäinen. **Henry Väre** kertoo edellisessä Pohjois-Karjalan Luonnossa Rääkkylän sinivuokoesiintymästä. Artikkelin herätti puolestaan **Seppo Vuokon** ilmoittamaan jo toistakymmentä vuotta sitten Kesälahdelta löytämänsä kasvupaikan. Ketjureaktiona saatiin kokoon paljon arvokasta tietoa.

Kasvistajien valppaus on arvokas voimavara. Edellä olevien esimerkkien viesti on selvä: pienetkin havainnot on hyvä saattaa julki. Se on usein sysäys seuraavalle tiedonannolle ja näin tieto karttuu. Pohjois-Karjalan lehtojen kuten muidenkin biotooppien uhanalaisia kasvilajeja koskevia tietoja pyritään pitämään ajan tasalla Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksessa, minne pienetkin havainnot ovat tervetulleita.

Pohjois-Karjalan luonnonsuojelussa ansioituneita

Piirin hakemuksesta myönnettiin lokakuussa 1993 40-vuotisjuhlavuoden kunniaksi seuraavat ansiomerkit pohjoiskarjalaisille luonnonsuojelussa ansioituneille:

Suomen luonnonsuojeluliiton kultainen ansiomerkki

Toimistopäällikkö Juha Hämäläinen, Joensuu

Lehtori Esko Lappi, Lieksa,
Lehtori Veikko Makkonen, Kitee

Suomen Luonnonsuojeluliiton hopeinen ansiomerkki

Enon luonnonystävät ry: Markku Aho, Reijo Erola, Helinä Saarivuori;
Ilomantsin luonnonystävät ry: Onni Ikonen, Anna-Liisa Kaipainen, Pertti Kokki;
Joensuun seudun luonnonystävät ry: Olli Ahlholm, Maire Heikkinen, Timo J. Hokkanen, Rauri Rissanen, Leena Sipola, Ilari Uotila;
Kesälahden luonnonsuojeluyhdistys ry: Kimmo Martiskainen, Helena Ritvanen-Nousiainen;
Kiteen luonnonystävät ry: Leena Makkonen, Kalervo Rinne;
Kontiolahden luonnonystävät ry: Leena Kangasaho, Heikki Outinen, Matti Pihlatie, Kari Varonen;
Lieksan luonnonystävät ry: Saini Nurminen;
Liperin luonnonystävät ry: Markku Alanen;
Outokummun luonnonsuojeluyhdistys ry: Lauri Räsänen;
Rääkkylän Luonnonystävät ry: Hannu Eskonen, Mauri Marienberg, Marjatta Pääkkönen, Mikko Pääkkönen;
Tohmajärven-Värtsilän luonnonsuojeluyhdistys ry: Hannu Kivi-vuori, Anna-Maija Luukas;
Ylä-Karjalan Luonnonystävät ry: Anna-Kristiina Rossander, Marja-Liisa Rönkö, Jouko Salonen.

Pohjois-Karjalan luonnonsuojelupiirin Ympäristöpalkinto

Luovutettiin mv. Raili Saarelaiselle, joka Tapiolan tilalla Joensuun Marjalassa on ansiokkaasti säilyttänyt maaseudun kulttuuriperintöä perinnäisen luonnonhoidon menetelmin ja uhanalaista itäsuomenkarjaa kasvattaen. Tilalla on edelleen laidunkäytössä oleva n. 6 ha laajuinen hakamaa, jonka Ylämyllyn moottoritien rakentaminen tuhoaa.

Pohjois-Karjalan Luonto -mitali

Myönnettiin Joensuun seudun luonnonystävistä seuraaville henkilöille:

Toimistopäällikkö Marketta Ahtia-

nen
Tutkija Tero Sipilä

Luontokuvaaja Juha Taskinen

Kirjailija Eeva Tikka

Kirjailija Heikki Turunen

Pohjois-Karjalan luonto -mitali

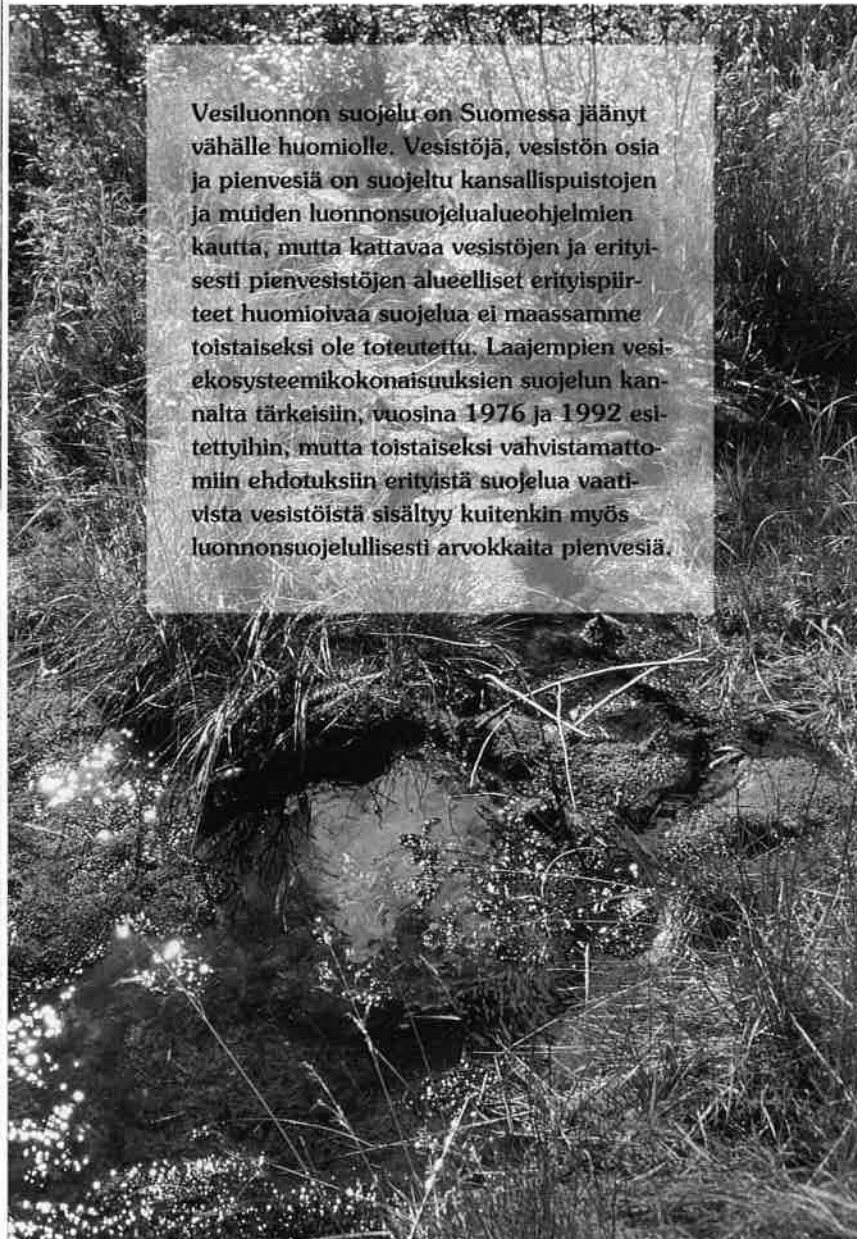
Joensuun seudun luonnonystävät ry. ja Pohjois-Karjalan luonnonsuojelupiiri ry. luovuttivat toukokuussa 1994 Joensuussa vieraillelle ministeri Sirpa Pietikäiselle Pohjois-Karjalan luonto -mitalin. Jouko Solosen suunnittelema mitali annettiin Pietikäiselle hänen ansiostaan suomalaisen luonnon suojelun edistäjänä.

Luovutustilaisuudessa 23.5.1994 luonnonsuojelupiiri antoi Pietikäiselle myös muistion, jossa kiinnitettiin huomiota maakunnan luonnonsuojeluväkeä erityisesti huolestuttaviin asioihin. Näitä olivat rakennuslain uudistusesitys, vanhojen metsien suojelu ja Noljakka-Ylämylly-moottoriliikennetiehanke.

KARI-MATTI VUORI

POHJOIS-KARJALAN PIENVEDET — tärkeä osa luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä

Vesiluonnon suojelu on Suomessa jäänyt vähälle huomiolle. Vesistöjä, vesistön osia ja pienvesiä on suojeltu kansallispuistojen ja muiden luonnonsuojelualueohjelmien kautta, mutta kattavaa vesistöjen ja erityisesti pienvesistöjen alueelliset erityispiirteet huomioivaa suojelua ei maassamme toistaiseksi ole toteutettu. Laajempien vesiekosysteemikokonaisuuksien suojelun kannalta tärkeisiin, vuosina 1976 ja 1992 esitettyihin, mutta toistaiseksi vahvistamattomiin ehdotuksiin erityistä suojelua vaativista vesistöistä sisältyy kuitenkin myös luonnonsuojellisesti arvokkaita pienvesiä.

Miksi pienvedet ovat tärkeitä?

Pienvedet ovat näkyvä osa Pohjois-Karjalan luonnonmaisemaa. Suola-keuksien läpi polveilevat joet, vaarojen rinteiden ja uuronpohjien purot, lammot, varjoiset lähteiköt ja pohjavesien tihkupinnat rikastuttavat maisemaa, mutta tarjoavat samalla myös elinympäristön monille kasvi- ja eläinlajeille.

Maa- ja kallioperän vaihtelu, alueelliset korkeuserot ja ilmastolliset olosuhteet luovat omaleimaisen pohjoiskarjalaisen pienvesiluonnon.

Pienvesien suojelu on tärkeä osa luonnon monimuotoisuuden suojelua. Metsien, kulttuuriympäristöjen ja kallioiden jälkeen pienvedet ovat seuraavaksi tärkein elinympäristö uhanalaisille lajeille.

Osa pienvesistä muodostaa monille kasvi- ja eliölajeille ainoan mahdollisen elinympäristön. Lähteet ovat tästä hyvä esimerkki. Niille on luonteenomaista syvyyksistä purkautuvan pohjaveden tasainen lämpötila, joka pintavesissäkin vaihtelee suhteellisen vähän kautta vuoden. Jatkuvasti virtaava vesi ei jäädy ja lähteiden lähiympäristö säilyy usein roudattomana läpi vuoden. Pohjois-Karjalassa erittäin uhanalaiseksi luokitellun lehtokattaran lähteisen kas-

Lähteiköt ja niiden ympärivuoden roudattomat soistumat ovat monien kasvilajien ainoita esiintymisalueita.

vupaikan lisäksi myös monet uhanalaiset tai harvinaiset sammal-lajit esiintyvät vain lähteikköalueilla.

Useimmat lähteikkölajit ovat huonoja leviämään. Elinympäristön tuhoutuessa esim. kuivatuksen seurauksena uusia elinympäristöjä ei yleensä ole lähistöllä, vaan lajisto ja sen sisältämä perinnöllinen aines menetetään.

Virtaavat pienvedet muodostavat puolestaan elinympäristön, jossa veden virtaus aiheuttaa eliöstölle omat vaatimuksensa. Valuma-alueelta veden huuhtoutuva orgaaninen aines toimii jokien biologisen tuotannon "polttoaineena". Virtaavat vedet muodostavat ekosysteemikokonaisuuden, jossa muutokset jollain valuma-alueen osalla näkyvät koko aluopuolisessa jokisysteemissä.

Järvimäisten suvantojaksojen väliset korkeuserot synnyttävät nopeasti virtaavia koskikajoksia, joissa kivikot, vesikasvillisuus ja veden virtaus luovat erilaisia pienelinympäristöjä. Elinympäristöjen lukuisuudesta johtuen koskialueiden eliöstö on sekä lajittain että lukumäärällisesti korkea. Käytettävissä oleva tila ja ravinto hyödynnetään tarkoin.

Koskialueiden biologinen tuottavuus mahdollistaa myös kalaston, arvokkaimmilla alueilla taimenen ja harjuksen esiintymisen.

Selkärangattomien ja kalojen lisäksi virtaavat vedet ovat myös voimakkaasti vähentyneen saukon elinalueita. Linnustosta puolestaan uhanalainen koskikara on virtaavien vesien talvien sulapaikkojen tunnusomainen laji.

Virtaaviin vesiin sopeutunut vesikasvillisuus on monimuotoista. Luonnontilaisen joen koskikivikkoja peittää runsas ja monilajinen vesisammalkasvusto. Vesimäärän vaihtelu vuodenaikojen mukaan luo jo-

kien ranta-alueille kosteusolosuhteita erilaisia kasvupaikkoja. Erilaiset tulvaniittyvät ovat osa monimuotoista vesiluontoa, veden ja maan vaihtumisvyöhykettä.

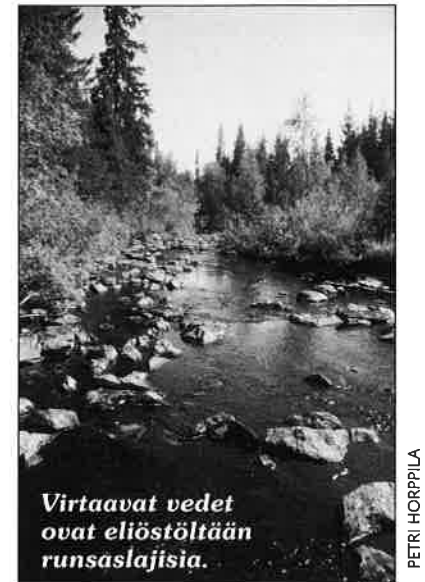
Pienvesien tila

Luonnontilaisten pienvesien määrä on vähentynyt voimakkaasti viimeisten vuosikymmenien aikana. 1980-luvun lopulla käynnistyneen valtakunnallisen luonnonsuojellisuuden ja kalataloudellisesti arvokkaiden pienvesien kartoituksen alustava tulos on karu. Koko maassa vain muutama prosentti pienvesistä on enää luokiteltavissa luonnontilaisiksi. Pohjois-Karjalassa tilanne on samansuuntainen. Arvokkaita pienvesiä tai niiden osia on jäljellä arviolta 150–200 kpl. Pääosa kohteista sijoittuu valtion maille Ilomantsiin, Lieksaan, Nurmekseen ja Valtimolle. Arvokkaita kohteita on myös läänin eteläosissa Kiteellä, Tohmajärvellä, Värtsilässä ja Kesälahdella sekä Juuassa, Kontiolahdella ja Enossa.

Suurimmat muutokset pienvesille on aiheuttanut metsätalous. Pienten jokien ja purojen perkaukset, ensin uittoa varten ja myöhemmin 1960–70-luvuilla osana valuma-alueiden soiden kuivatusta ovat köyhdyttäneet lukuisten virtavesistöjen eläimistöä ja kasvistoa. Kuivatusvesien mukana puroihin ja järvialtaisiin kulkeutunut kiintoaines on liettänyt jokisuvantoja ja koskialueita. Monien suoraan vesistöön kaivettujen ojien päässä on nähtävissä irtaimen aineksen muodostama suistoalue, merkinä toteutumattomista vesien suojelutoimista.

Kasvanut ravinnekuormitus on aiheuttanut pienten vesialueiden nopeaa rehevöitymistä ja umpeenkasvua, etenkin latvavesien kirkkaissa ja niukkaravinteisissa vesissä.

Lampien veden pinnan laskut ovat vaikuttaneet rehevöitymisen lisäksi myös erämaalampien uhanalaisen kaakkurin esiintymiseen. Kymmenen senttimetrin pinnan lasku voi jo estää kaakkuria pääsemästä pesäsaarekkeelleen.

Virtaavat vedet ovat eliöstöltään runsaslajisia.

PETRI HORPILA

Erityisesti puronvarsien, lampien ja lähteikköjen reuna-alueiden paljaaksihakkaut tai vain pensaikon tai yksittäisten puiden jättäminen "suojavyöhykkeeksi" on hävittänyt pienvesien ranta-alueiden luontoa, puronvarsilehtoja ja muita arvokkaita luonnonalueita.

Tiheä metsäautotieverkosto on tuonut viimeisillekin erämaalammille loma-asutusta ja virkistyskäytön haitallisia lieveilmiöitä.

Huomattava osa vesiluonnonlehtetäistä valtingoista olisi voitu välttää enemmän luonnonarvoja huomioivalla maankäytöllä ja metsätaloudessa toteuttamalla voimassaoleita metsänkäsitteilyohjeita ja suosituksia myös käytännössä. Pienvesien suojelu ei taloudellisestakaan mielessä olisi aiheuttanut merkittäviä kustannuksia.

Pienvesien suojele

Jäljelläolevien arvokkaiden pienvesien suojelulla on kiire. Suojelu ei kaikilta osin edellytä taloudellisesti raskaan suojeluohjelman toteuttamista, vaan osa kohteista voidaan suojella paremmalla maankäytön ohjauksella (mm. kaavoituksessa). Pohjois-Karjalassa metsätalous on kuitenkin avainasemassa pienvesien suojelussa. Noudattamalla voimassa olevia metsänhoitosuosituksia sekä valtion että yksityisten mailla voidaan tehdä paljon. Jättämällä pienvesien ympärille riittävän leveitä suojavyöhykkeitä, säilyttämällä arvokkaita biotooppeja ja luonnonalueita, maisemallisesti arvokkaita kohteita, välttämällä turhia uudis- ja kunnostusohjelmia sekä uusien metsäautoteiden rakentamista voidaan vielä säilyttää osa salomaiden vesiluonnosta.

Pienvesien lakisääteinen suojele on myös tehostumassa. Uudisteilla olevissa metsälaeissa pienvedet kirjattaneen niiden avainbiotooppien joukkoon, jotka tulee jättää metsänkäsitteilyn ulkopuolelle. Myös luonnonsuojelulaki on uudisteilla. Osa arvokkaista pienvesialuekokonaisuuksista voitaneen suojella myös EU:n elinympäristödirektiivin pohjalta luotavan Natura 2000 suojeluohjelman kautta.

Myös jo muutettuja pienvesiä kannattaa suojella. Osan ihmistoiminnan aiheuttamista muutoksista voi korjaantua vuosikymmenien kuluessa, ainakin osittain. Luonnonarvoja kannattaa palauttaa myös aktiivisesti. Perattujen jokien ja purojen kiveämiset, lampien veden pinnan nostot, ojitetun rantasoiden luonnontilaan palauttaminen ja hakattujen ranta-alueiden käsittely metsänhoidollisesti siten, että alueelle aikaa myöten palautuu esim. alkuperäinen rantalehto ovat esimerkkejä helposti toteutettavista ennallistamiskeinoista.

Leila Virnes

ILOMANTSIN LUONNONYSTÄVIEN VIIRISSÄ LUONNON ELEMENTIT

Ikivanhat ilman, maan ja veden symbolit ovat tärkeimmät elementit Ilomantsin Luonnonystävien pöytästandardissa, joka julkistettiin vuosikokouksessa keväällä 1993. Viirin on suunnitellut opettaja Pertti Kokki, yhdistyksen pitkäaikainen jäsen.

Vihreällä pohjalla valkoisella värillä on viiriin yhdistetty kolme ikivanhaa symbolia. Viirin suunnitellut **Pertti Kokki** kertoo näillä kaikilla symboleilla olevan uudempiakin merkityksiä, mutta ne sopivat hyvin yhteen myös Ilomantsin Luonnonystävien ideologian kanssa. Viirin muoto on selkeä suorakaide ilman teräviä alkielekkeitä. Näin sille saatiin pehmeämpi luonne eli se ei ole liian virallinen, sotilaallisuudesta puhumattakaan. Viiristä haluttiin selkeä ja sen haluttiin myös erottuvan isommissakin viirikokoelmissa. ”Heraldisesti sen pitäisi kyllä olla puhdasoppinen tekstiä lukuunottamatta. Nimittäin jos viirissä on tekstiä niin sen pitäisi olla peräisin keskiajalta”, kertoo Kokki.

Ilomantsin Luonnonystävien viirihanke kesti useita vuosia. Pelkästään rahasta ei hanke ollut kiinni,

vaan oikean muodon ja symbolin löytäminen vei oman aikansa. Nyt Luonnonystävien symboli on helposti muunneltavissa logoksi tai vaikkapa hihameriksi.

Ilomantsin Luonnonystävien ensimmäisen viirin ojensi puheenjohtaja Samuli Huovinen sen suunnittelijalle Pertti Kokille.

Viiri luovutettiin paitsi pitkäaikaisille yhdistyksen jäsenille, myös Ilomantsin kunnalle ja Pohjois-Karjalan Luonnonsuojelupiirille, jonka puolesta viiriä oli Ilomantsissa vastaanottamassa silloinen puheenjohtaja Heikki Simola.

Ilomantsin Luonnonystävien kokouksessa vuonna 1993 julkistettua viiriä luovutettiin paitsi pitkäaikaisille yhdistyksen jäsenille myös Ilomantsin kunnalle ja Pohjois-Karjalan Luonnonsuojelupiirille, jonka puolesta viiriä oli Ilomantsissa vastaanottamassa silloinen puheenjohtaja Heikki Simola.

Puhoksen luontokuulumisia

Puhoksen lehtikuusikko ja muut yleisesti tiedossa olevat luontokohteet liittyvät enimmäkseen Puhoksen keskukseen. Sen ulkopuolelta tunnetaan ehkä vain Näsönniemen sinivuokot. Kuitenkin Puhoksen kylän eri osista muualtakin löytyy varsin mielenkiintoista katseltavaa.

Puhoksen kylä on laaja. Pisin halkaisija pohjoisesta etelään on noin 16 km ja lännestä itään noin 8 km. Noin puolet kylän pinta-alasta on vettä. Kolmeneljännestä Syrjäsalmen pohjoispuolella olevasta Pyhäjärven osasta on kylän keskellä jakaen sen kolmeen suurlohkoon, pohjoiseen, itäiseen ja lounaiseen alueeseen. Pyhäjärven pohjoisin osa Puhoksen taajaman eteläpuolella on nimeltään Puhoslampi. Lyhyt Puhosvirta vie siitä vedet vanhan Puhoksen alueella Oriveteen. Viimeksi mainitusta järvestä Puhokseen kuuluu vain muutama neliökilometri runsasaarisen Puhoslahden seudussa.

Nivunki suojele- tai eräretkeilyalueeksi?

Pyhäjärven länsipuolelle jäävässä Puhoksessa ovat Kiteen suurimmat saloseudut, jotka suurimmaksi osaksi ovat metsäyhtiöiden omistuksessa. Jos Kiteen metsämaille perustetaan suojele- tai eräretkeilyalue, niin Nivunki, Himo ja Kelloniemensalo ja niihin liittyvät luonnoltaan saman-

tyyppiset alueet Juurikkajärven "Salolla" eli Tasapäässä ja Kesälähdén puolella muodostavat kokonaisuuden, joka on riittävän suuri ja muutinkin sopiva tähän tarkoitukseen, asutusta on vain nimeksi. Il Salpaus-selkä lyö leimansa pinnanmuotoihin. On erilaisia moreenimaastoja, tasaisia kankaita, harjuja, suppamaastoja ja soita. Metsät ovat enimmäkseen kuivaa kangasta. Paikoitellen, esim. Suuri-Nivunkijärven itäpuolen harjuja suomaastossa, ne ovat äärimmäisen karua jäkälätyyppiä.

Alueella olevista pienvesistöistä aivan erikoinen helmi on 34 m syvä hyvin kirkasvetinen ja karu parin kilometrin pituinen Valkiajärvi, joka ansaitsee tulla suojelluksi. Ainakin rantarakentamista pitäisi rajoittaa ja soveltaa rantojen käyttöön muutenkin tiukkoja säännöksiä.

Kesälähdén rajan tuntumassa on Nivunkijoen vesistö. Siinä on hyvänä lintujärvenä tunnettu Heinä-nivunki, jossa esim. laulujoutsenet ovat pesineet jo kauan.

Harjuja ja kauniita vesimaisemia

Syrjäsalmen pohjoispuolella olevat Puhoksen itäosat ja osittain Pyhäjärven pohjoispuolella olevat alueet kuuluvat myös jääkauteisiin reuna-muodostumiin. Erikoisen viehättäviä ovat Pyhäjärveen työntyvät harjut, esim. yli kilometrin mittainen muutaman kymmenen metrin levyinen Pajarinniemi ja Näsönsalmen seudusta Leinovaaraan ulottuva yli 10

km pitkä harjujakso. Viimeksi mainittu työntyy Il Salpaus-selältä Puhoslammen ja Pyhäjärven väliin. Se katkeilee niemiksi ja saariksi Näsönsalmen seudussa. Paikat ovat kauniita. Ne onkin seutukaavassa varattu maisemansuojelualueeksi. Puhoslammen itäpuolella Kokkomäki kohoaa 140 metriin eli yli 60 metriä vieressä olevan Pyhäjärven pintaa ylemmäksi. Maisemallisesti alue täyttää siis jo vuorimaan vaateen.

Puhoksen taajamassakin on harjuja. Harjusuppamaastoihin voi tutustua esim. Kosolan ikimetsässä luontopolkua kiertäessään. Harjuilta avautuvia Oriveden vehmaita saaristonäkymiä ylisti aikanaan jo **Elias Lönnrot** kirjoituksissaan.

Maaperän erikoisuuksia

Maankamaran erikoisuuksista kannattaa mainita Puhoksen palloliuskeet taajaman ja sen länsipuolella olevien alueiden kallioperästä. Puhoksesta etelään Kokkomäen lähellä Punamullikossa on punamaita. Mielenkiintoinen oli myös 1979 Koivikonkankaan luoteiskulmalta soranoton yhteydessä löytynyt jääkauteinen harjuoluola. Sama pätee Kiteen paksuimpaan, yli 30 metriin, hyvin tiiviiseen savikerrokseen, joka todettiin Il Salpaus-selällä lähellä Syrjäsalmen rantaa porakäivä tehtäessä 1979. Mitenkähän sekin on syntynyt jääkauteisen reuna-muodostuman alle?

Harjulehtoja ja kulttuuritulokkaita

Syrjäsalmen seudulle, Näsönniemen harjujaksolle ja Puhoksen taajamalle ovat tunnusomaisia harjulehdot. Niissä tavataan lehmusta, vaahteraa, kuusamaa, näsiä, konnanmarjaa, koiranheittä, karjalanruusua ja vaateliaita kenttäkerroksen lajeja. Syrjäsalmen harjuilla viihtyvät esim. lehtoneidonvaippa, metsänätkelmä, kalliokiolo ja lehto-orvokki. Näsössä on melkoinen alkuperäisenä pidetty sinivuokoesiintymä. Toinen samanveroinen on Punamullikossa.

Puhoksen taajaman lehtokasveihin voi tutustua luontopoluilla, esim. Kosolan kliimaksi-vaiheisessa ikimetsässä. Muistona vanhan Puhoksen loistoajoista rakennusten kivijalkojen keskellä, metsittyneillä tenniskentillä ja puutarhoissa on puutarhakarkulaisia, mm. hedelmäpuita ja koristekasveja. Sieltä löytyy myös eräs Kiteen suurimmista humalistoista. Erikoisista lajeista mainittakoon vielä kyläkurjenpolvi vanhimman kartanon alueelta.

Lehtikuusikon lehtikuusentatti ja harvinaisista sienistä punaonttotatti ja rusko-onttotatti sekä eläimistä lehtikuusimittari kannattaa myös huomioida.

"Kiteen taiga"

Puhos on tunnettu **Arppen** 150 vuotta sitten istuttamasta metsästä, joka on maamme laajin ja vanhin lehtikuusikko. Samanikäisiä lienevät eräät vanhimman hovin pihapiirin lehtikuusijättiläiset, joille ympärysmittaa on kertynyt useita metrejä. Vuosisadan vaihteen tienoilta on peräisin poppeli- ja hopeapajurivistöjä teiden varsilla ja yksittäisiä lehmuryhmiä kartanon alueella. Vielä myöhempiä perua ovat jalokuusikujanteet, kontortamäntymetsiköt ja monet yksittäiset ulkomaiset puut ja

erikoiset kotimaiset puumuodot eri puolilla Puhosta.

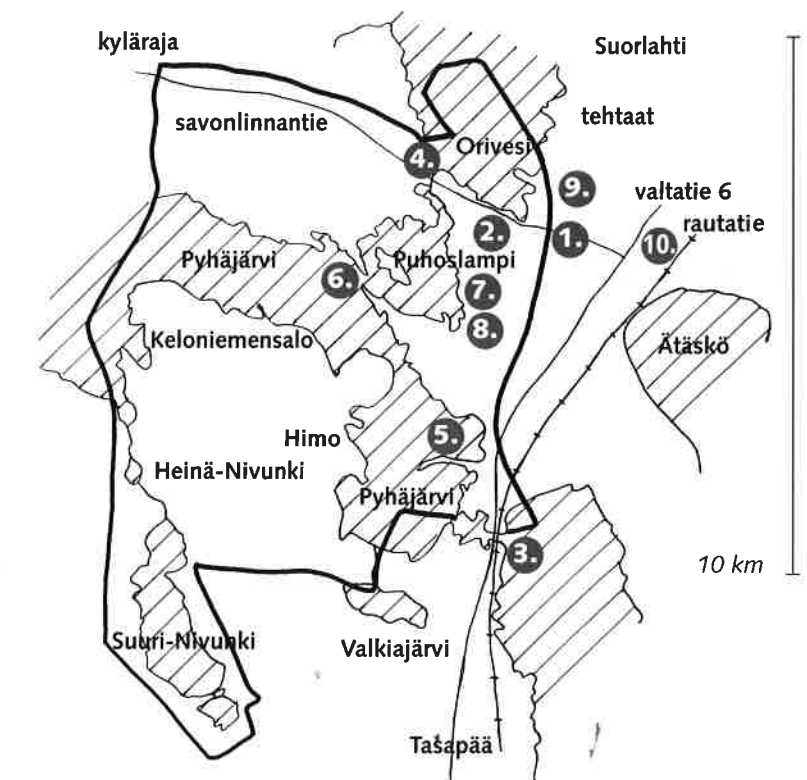
Vanhaa puuperinnettä voidaan vaalia mm. puulajistoa edelleen monipuolistamalla hakkuualueita uudistettaessa. Sen toivoisi tapahtuvan yleisluonteisen kokonaissuunnitelman puitteissa, jollainen pitäisi laatia. Se taas edellyttää nykytilanteen kartoittamista eli pitäisi tietää, mitä nyt on missäkin.

Eri intressipiirien palaverissa 150 vuotista lehtikuusikkoa muistella metsäntutkimuslaitoksen taholta tuotiin pitkän ajan tavoitteeksi ajatus "Kiteen taigasta", jonka mu-

kaan pyritään painottamaan ilmastomme kestävästä siperialaista lajistoa metsiä uudistettaessa.

Lähiajan tavoitteita, muistometsien istuttamista ja luontopolun tekoa lehtikuusimetsään alettiin toteuttaa ripeästi. Urheilukentän maastoon istutettiin visakoivumetsä ja Koivikon maatalousopistolle siperialaisten puiden metsikkö. Lisäksi juhluvuoden innoittamana syntyi ainakin pari mittavaa lehtikuusi-istutusta yksityisten maille. Luontopolku voitiin ottaa käyttöön jo vuonna 1994.

Puhoksen luontonähtävyydet

1. Lehtikuusikko	5. Pajarinniemi	8. Punamullikko
2. Taajama	6. Näsönalmi	9. Koivikkokangas
3. Syrjäsalmi	7. Kokkomäki	10. Koivikon maatalousopisto
4. Puhosvirta ja vanha Puhos		

Hannu Luotonen
Vanh. tutkija
Pohjois-Karjalan Ympäristökeskus

POHJOIS-KARJALAN PERINNEYMPÄRISTÖT

Perinneympäristöjen synty

Itäsuomalainen asutus keskittyi veden huuhtomattomille vaaran laki-alueille ja vesistöjen rantamaille. Näillä alueilla maat olivat viljavuutta ja hallanvaara vähäinen.

Monipuolisesti luontoa hyödyntävä perinteinen maatalous ja karjanpito loivat elannon lisäksi myös maisemallisesti rikkaan elinympäristön. Laiduntamisen, viikatteiden ja tulen avulla syntyi myös suuri joukko erilaisia elinympäristöjä, jotka mahdollistivat monien aikeiden alueiden ja kilpailukykyiltään heikompien, monesti itäisten aroalueiden kasvi- ja eliölajien esiintymisen. Näiden perinneympäristöjen kasvillisuus kertoo paljon myös läänin asutushistoriasta ja kulkuyhteyksistä eri ilmansuuntiin.

Itä-Suomen vaara-alueet ovat hyvä esimerkki siitä, miten luonnonmaantieteelliset erityispiirteet synnyttävät luonnon monimuotoisuutta. Vaara-alueiden korkeusolosuhteet ja sen seurauksena useat erilaiset pienilmastot, valaistus- ja kosteusolosuhteiltaan erilaiset alueet, maa- ja kallioperän erityispiirteet (mm. Kolin ja Tohmajärven alueen emäksiset metadiabaasialueet) muodostavat monimuotoisen elinympäristöjen kokonaisuuden, joka mahdollistaa lajistollisesti rikkaiden kasvi- ja eliöyhteisöjen kehittymisen. Mosaiikkimaisuus ja pienipiirteisyys onkin Itä-Suomen perinneympäristöille tyypillinen piirre.

Kaskitalouden harjoittaminen on vaikuttanut eniten perinneympäristöjen syntymiseen Itä-Suomessa. Kaskeaminen jatkui täällä pitempään kuin eteläisillä rintamilla, paikoitellen aina vuosisadan vaihteeseen saakka.

Arvokasta kulttuurimaisemaa. Monilajista niittyä Pyhän Elian kirkon edustalla Ilomantsissa.

Kaskikierrossa metsää kaadettiin, poltettiin ja alueelle kylvettiin ruista, ohraa tai naurista. Kaskipelto antoi satoa 1–3 vuotta, mutta sitten ravinteet yleensä ehtyivät maaperässä. Parhaimmista pelloista satoa saatettiin kuitenkin saada 7–8 vuotena peräkkäin.

Aina viljelyksestä jätettyä kaskipeltoa ei jätetty metsittymään, vaan siltä niitettiin karjalle rehua. Näin syntyivät kaskiahot. Metsittyneiltäkin alueilta saatettiin kerätä kotitarvepolttopuuta ja syntyneiltä aukko-paikoilta niittää rehua, tai sitten päästää karja laiduntamaan alueelle. Nämä hakamaat, hakamaaniityt ja metsälaitumet muodostavat keskeisen osan itäsuomalaisista perinneympäristöistä.

Myös lehtipuuvältaisten metsien suuri osuus Pohjois-Karjalassa on seurausta vanhasta kaskitaloudesta. Kolin alueen ja Kiteen Varmonniemen kaskikoivikot ovat komeita muistomerkkejä kaskiviljelyn ajoilta.

Puuston kasvu kasketuilla alueilla oli hidasta, minkä seurauksena kaskiviljelyn harjoittaminen edellytti perhe- ja kyläkunnilta laajojen alueiden käyttöä. Ajan myötä kaskeamiseen sopivat alueet vähenivät, ja kun puustolle löydettiin myöhemmin uusia taloudellisesti kannattavampia käyttömuotoja, kaskitaloudesta luovuttiin. 1900-luvulla poltettiin enää pienialaisia kaskia.

Pohjois-Karjalan perinneympäristöt

Niityt ovat kasvi- ja eliölajiston kannalta arvokkaimpia perinneympäristöjä. Ahot, niityt, kedot ovat aikeita alueita, jotka muodostavat monimuotoisen elinympäristöryhmän. Niittyjä on luokiteltu mm. kosteusolosuhteiden (ylävät ja alavat niityt, rinne-, notko-, luhta- ja rantaniityt), maaperän (kovanmaan niityt ja suo-

niityt), niityn syntyvän (luonnonniityt, ahoniityt, lehtoniityt, kylvöniityt) tai kasvillisuuden (esim. sara-, jäkki-, lauha- ja lehtoniityt) perusteella. Niitytutkimusta on suomessa tehty varsin vähän, joten käsitteet niityt, aho ja keto ovat saaneet varsin laajan merkityksen.

Ahot ovat syntyneet kaskiviljelyn seurauksena. Ahot muistuttavat varsinkin vanhemmiten nurmesniittyjä, joista ne voidaan erottaa lähinnä syntyvän perusteella. Tyypillisiä ahoja ei enää käytännössä juurikaan ole, sillä viimeisten kaskien polttamisesta on kulunut jo liian kauan. Kolin kansallispuiston kaskiahot kuvaavat hyvin aho- ja niitykasvillisuuden lajistollista runsautta; tuoksusimake, päivänkakkara, harakankello, niittyhumala, niittysuolaheinä, nurmikohokki, ruusuruoho, särmäkuisma, nurmitädyke, rohtotädyke, ketoneilikka, hiirenvirna, nurmirölli. Harvinaisempina lajeina tavataan mm. ketonoidanlukkoa, keltanokitkeröä, ahopukinjuurta ja kesämaitaista.

Hakamaat ovat puustoisia perinneympäristöjä, joita on laidunnettu. Ne ovat sijainneet yleensä lähempänä asutusta kuin metsälaidunnusalueet, mutta monesti viljelystä poistettuja alueita on käytetty ns. ”syöttöhakoina”. Usein varsinaisia hakamaita ja metsälaidunnusalueita on vaikea erottaa toisistaan. Hakamaiden reuna-alueet voivat olla jo puhtaasti metsälaidunnusalueita.

Puuston raivaus, niitto ja lehdekien otto yhdessä laiduntamisen kanssa ovat luoneet alueita, joille on tyypillistä harvakseltaan sijaitsevat yksittäiset puut, puuryhmät ja pensakit. Hakamaiden pääpuulaji on koivu, mutta myös leppä ja yksittäiset havupuut tai havupuuryhmät voivat muodostaa hakamaiden puuston. Valoisuuden ja laiduntami-

sen seurauksena hakamaiden kenttäkerros on luonteeltaan niittymäistä, suurikokoiset metsäruohot puuttuvat ja matalat ruohokasvit vallitsevat. Hakamaiden niitykasveja ovat mm. ahomansikka, niittyhumala, rohtotädyke, lampaannata, nurmirölli ja jäkki. Hakamaiden reuna-alueilla voi olla niittyjä, kuivemmilla osilla ketomaisia alueita.

Tyypillinen niitykasvi —
niittyhumala.

Laiduneläimet jättävät myös omat jälkensä perinneympäristöihin. Lehmä ja hevonen ovat valikoivampia laiduntajina, jättäen kasvustoon syömättömiä alueita. Lampaat ja vuohet puolestaan kaluavat tehokkaasti aluskasvillisuuden.

Perinneympäristöillä sijaitsevat rakennukset, aidat, kiviryhmät tai peltoilta kootut kivikasat ja muu kulttuurimaisema lisäävät alueiden maisemallista monimuotoisuutta.

Perinneympäristöjä vähän jäljellä

Perinneympäristöjen määrä on vähentynyt voimakkaasti viime vuosikymmenien aikana koko maassa. Maatalouden erikoistuminen, lannoitteiden ja kasvimyrkkien käyttö yhdessä maatalouden voimakkaiden rakennemuutosten kanssa sekä viime vuosina myös aukeiden alueiden metsitys ovat suurimmat syyt vähenemiseen.

Pohjois-Karjalan perinneympäristöjä on inventoitu vuodesta 1992 osana ympäristöministeriön rahoittamaa perinnemaisemaprojektia. Tähän mennessä, kun inventointia on enää läänin länsiosat (osia Juuasta, Outokummusta, Liperistä, Rääkkylästä ja Kontiolahdesta), on löydetty vain 13 valtakunnallisesti arvokasta kohdetta. Valtakunnallisesti arvokas alue on silloin, kun pe-

rintainen maankäyttö on jatkunut useita vuosikymmeniä (50–100 vuotta), alueen kasvillisuus on monipuolista ja myös, jos alueella esiintyy uhanalaisia kasvi- tai eliölajeja. Valtakunnallisesti arvokkaat perinneympäristöt sijaitsevat pääosin vanhoilla asutusalueilla Kiteellä ja Tohmajärvellä, Polvijärvellä ja Kolin kansallispuistossa Lieksassa.

Maakunnallisesti arvokkaita kohteita on löytynyt 50 kpl. Maakunnallisesti arvokkaaksi perinneympäristö luetaan silloin, kun perinteinen maankäyttö on alueella jatkunut pitkään, alueen kasvillisuus on pääosin tyypillistä perinneympäristökasvillisuutta ja lajisto monipuolinen. Alue voi kuulua myös maakunnallisesti arvokkaisiin kohteisiin, vaikka perinteinen maankäyttö olisi loppunut, mikäli kasvillisuus ei ole vielä ehtinyt muuttua merkittävästi. Myös alueen

maisemalliset arvot voivat nostaa sen tähän arvoluokkaan.

Paikallisesti arvokkaita perinneympäristöjä ovat kohteet, joilla mm. laidunnetaan ja niitetään, mutta maankäyttö ei ole enää perinteisen kaltaista (ovat esim. lannoitettuja). Tällaisilla kohteilla perinneympäristöjen kasvillisuus on sirpalemaista ja lajisto ei monesti ole kovin edustava. Paikallisesti arvokkaita kohteita on löydetty inventoinneissa tähän mennessä noin 120 kpl.

Perinneympäristöt osa luonnon monimuotoisuutta

Perinneympäristöjen vähälukisuus korostaa niiden merkitystä luonnon monimuotoisuuden kannalta. Tämä näkyy hyvin uhanalaisten eläinten ja kasvien seurantaomikunnan mie-tinnössä vuodelta 1992. Uhanalaisista kasvi- ja eläinlajeista 21,4 %

on perinneympäristöjen lajeja. Yksittäisten eliöryhmien osalta luku voi olla vielä korkeampi (esim. uhanalaiset perhoset, 40,6 %).

Perinneympäristöjen voimakas väheneminen on aiheuttanut tilanteen, jossa yksittäiset ja monesti hyvin pienialaiset kohteet saattavat olla joidenkin lajien tai jopa yhteisöjen ainoita, saarekemmaisia esiintymis-alueita. Siten nämä alueet ovat arvokkaita kohteita jo lajistollisin perustein, mutta erityisesti niiden sisältämän perinnöllisen aineksen kannalta. Se voi olla tällaisissa, joskus hyvinkin pitkään eristyksissä olleissa populaatioissa pitkälle erilaistunutta.

Perinneympäristöjen suojelun kannalta pienialaisiin kohteisiin liittyy myös suuri riski. Yhteisöjen pienestä koosta on seurauksena myös geenimateriaalin vaihtumisen vähäisyys ja toisaalta suuri häiriöalttius, joka voi hävittää koko yhteisön hyvin nopeasti.

Perinnemaisema-alueiden hoito ja tutkimus

Perinneympäristöjen hoidolla on kiire. Hoitokeinot ovat sinällään varsin yksinkertaisia. Umpeutuneiden alueiden raivaus, niitto ja eläinten laiduntaminen säilyttävät perinneympäristöt hyvin. Useilla alueilla hoitotoimet voidaan suorittaa maanomistajien tai kylätoimikuntien toimesta ilman, että hoitotoimet edellyttävät erityistä luonnontieteellistä asiantuntemusta suunnittelun pohjaksi. Näin erityisesti, kun kunnostustoimia tehdään esim. maisemallisin perustein alueilla, jotka ovat olleet vuosikymmeniä umpeenkasvaneina.

Arvokkaimpien perinneympäristöjen hoito edellyttää aina hoitosuunnitelman laatimista. Perinneympäristöillä esiintyville uhanalaisille lajeille laaditaan suojelu- ja hoitosuunnitelmat viranomaisten toimesta.

Pohjois-Karjalan Ympäristökeskus on vuodesta 1992 lähtien ko-keillut perinneympäristöjen ja maisema-alueiden hoitotyötä. Keskeisimmät hoitoalueet ovat olleet Kiihtelysvaaran Heinävaara, Tuupovaaran Kovero, Ilomantsin Hattuvaara, Sonkajärvenranta sekä kuntakeskuksen läheisyydessä oleva ortodoksisen seurakunnan alue Iljala.

Hoitotyöt käsittävät mm. vanhojen umpeenkasvaneiden hakamaiden raivausta, niittyalueiden niittoa ja myös maisemallisesti tärkeiden rakennusten (ladot, riihet) kunnostamista sekä perinteisen pisto- tai muun aidan rakentamista laidun-alueiden ympärille. Niissä tapauksissa missä hoitoalueelle ei ole ollut saatavissa eläimiä samalta tilalta, eläimet on hankittu muualta. Pääosin alueiden laidunnuksesta ovat vastanneet lampaat ja hevoset, nautakarja vain niillä tiloilla, joilla sitä on ollut omasta takaa.

Perinneympäristöjen hoidon keskeinen tehtävä on palauttaa jo umpeutuneita vanhoja perinneympäristöjä alkuperäiseen tilaansa siinä määrin, että perinneympäristöihin sidonnaisten lajien esiintymisalueita saataisiin laajennettua nykyisestä ja sitä kautta lajien ja yhteisöjen säilyvyys turvattua. Hoitotyöt ovat myös alueellisesti tärkeitä, koska ne luonnonsuojelun ohella luovat työtilaisuuksia alueille, joilla muutoin on ollut vaikea löytää työllisyysvarojen käytölle sopivia kohteita.

PIIRI PYÖRII

Pohjois-Karjalan Luonnonsuojelupiiri ry. on Suomen luonnonsuojeluliitto ry:n jäsenpiiri, joka on harjoittanut luonnonsuojelua ja harrastusta jo yli 40 vuotta. Piirin toimialueella on kaksitoista paikallisyhdistystä ja siihen kuuluu 983 varsinaista henkilöjäsentä. Luonnonsuojelupiirin toiminta keskittyy lähivuotina metsä- ja vesiluonnon suojeluun, petovahinkojen ennaltaehkäisyprojektiin sekä työllistävien ympäristön kunnostushankkeiden edistämiseen.

Tule mukaan

Paikallisyhdistykset ja luonnonsuojelupiiri ovat hyvä kanava aktiiviselle kansalaistoiminnalle ja vaikuttamiselle. Tule mukaan luonnon ääneksi! Helpoin tapa tulla mukaan toimintaan on ottaa yhteyttä lähimmän paikallisyhdistyksen puheenjohtajaan. Listan yhteyshenkilöistä löydät lehden kansisivulta. Voit myös ottaa yhteyttä piirihallituksen jäseniin tai Suomen luonnonsuojeluliiton keskustoimistoon puh: (90) 228 081. Jäsenmaksu on 30 mk vuodelle 1996 ja sen vastineeksi saat liiton jäsenlehden "Luonnonsuojelija" kahdeksan kertaa vuodessa sekä Pohjois-Karjalan Luontolehden. Jäsenenä olet myös oikeutettu alennuksiin laadukkaista Luonnonsuojelun Tuki Oy:n tuotteista sekä Suomen Luonto-aikakausledestä. Jäsenmaksullasi saat tietoa ajankohtaisista ympäristöasioista ja olet mukana tukemassa alueellista ja valtakunnallista luonnonsuojelutyötä.

Heinävaaran kulttuurimaisemaa.

Haarukkakehräjän (*Dicranura vinula*)
kauniin toukan voi tavata ravinto-
kasveissaan, pajussa tai haavassa.

Veikko Makkonen

KITEEN SUURPERHOSET (Macrolepidoptera) 1933–94

Kiteen rehevissä maisemissa suurperhosia on tarkkailtu järjestelmällisesti 1930-luvun alkupuolelta lähtien. Seuraava lyhyt historiikki perustuu näihin havaintoihin.

Jouko Kaisilan havainnot 1933–39

Kaisilan havainnot 337 lajista 1933–39 rajan taakse jääneessä Kiteen osassa, ennen muuta Matkaselässä, Jaakkimassa ja Ritosalossa, muodostavat vankan perustan ja vertailukohdan Kiteen perhostutkimukselle.

Eniten lajeja on nähty Matkaselässä, joka 1930-luvulla oli muihin mainittuihin paikkoihin verrattuna viljeilyseutua. Lisäksi sille olivat tunnusomaisia kasketut hakamaat ja puolikulttuuriniityt. Viimeksimainittujen kasvilajisto, johon kuului mm. soikkokaksikko, kirkkiruoho, kullero, lehtomaitikka ja valkovuokko, viittaa lehtoalkuperään.

Jaakkimassa varsinkin vaarojen väliset pikkusuot, esim. Palolampien ympäristössä oleva isovarpuräme, olivat antoisia perhosten keräilypaikkoja. Sellaisia olivat myös Ritosalon pajukkoiset, kulleroa ja metsäkurjenpolvea kasvavat puronvarsiiniityt, suot ja hakamaat.

Kauko Vauhkosen havainnot 1945–48

Vauhkosen kokoelmassa on 164 lajia, joista 11 on pitäjälle uusia, siis Kaisilan luetteloihin kuulumattomia. Valitettavasti niissä ei ole tarkkoja löytötietoja. Hän kertoi keränneensä perhoset 1945–48 etupäässä Puhossalossa olevasta kotipihastaan ja sen lähiympäristöstä.

Uusia lajeja,

joista näytteet on yksityiskokoelmissa,
1964–94 on havaittu seuraavasti:

- sinappiperhonen *P. daplidice*, 10.7.72 kk M
- + ruostenopsasiipi *T. betulae*, 2.9.92 kk Vi
- karttaperhonen *A. levana*, 29.6.94 kk Vi
- pääkallokiittäjä *A. atropos*, 1.9.67 Puhossalo M
- kiertokiittäjä *H. convolvuli*, 4.10.91 Muljula M
- lehmuskiittäjä *M. tiliae*, 10.7.85 Pienet Kalkkuset, Orivesi M
- huhtinirhasiipi *O. sieversii* 2.5.67 Puhos M
- vihermaayökkönen *O. praecox*, 11.8.78 kk R
- + pikkumorsiusyökkönen *N. chardinyi*, 1.7.79 kk M
- puneharmoyökkönen *X. alpicola*, 5.8.93 Niinikumpu R
- juomumaayökkönen *X. collina*, 22.6.94 Niinikumpu R
- + viirumaayökkönen *X. sexstrigata*, 24.7.92 Niinikumpu R
- + haavan raitayökkönen *O. populeti*, 7.5.86 kk M
- jaloruskoyökkönen *B. amica*, 22.9.85 kk R
- helmioyökkönen *E. transversa*, 8.5.69 kk M
- + harmaa mäkiyökkönen *A. lota*, 6.9.93 Niinikumpu R
- + pajukääröyökkönen *I. retusa*, 19.8.82 kk R
- haapakääröyökkönen *I. subtusa*, 15.8.83 kk R
- sysijuurioyökkönen *A. rubrinena*, 23.7.93 Niinikumpu R
- + pikkukorsioyökkönen *M. furuncula*, 13.7.93 Niinikumpu R
- + takiaisyökkönen *G. flavago*, 7.9.67 kk M
- + jaspisyökkönen *S. celsia*, 1986 Ruppovaara Vi
- ruskolampioyökkönen *A. algae*, 15.8.83 kk R
- + isokalvakkayökkönen *R. lutosia*, 13.9.92 Niinikumpu R
- + rosoyökkönen *A. putris*, 10.7.93 Niinikumpu R
- pisarametallioyökkönen *M. confusa*, 23.8.82 kk R
- idänpronssioyökkönen *A. excelsa*, 9.8.93 Niinikumpu R
- luhtamittari *O. vittata*, 3.7.94 kk Vi
- savikkamittari *P. comitata*, 29.6.88 kk Vi
- + tulimittari *E. pyropata*, 2.8.67 kk Vi
- ruskoruusumittari *A. badiata*, 8.5.94 Niinikumpu R
- kirjoruusumittari *A. derivata*, 1.6.87 kk Vi
- + happomarjamittari *R. cervinalis*, 6.5.94 Ruppovaara Vi
- jalavamittari *D. blomeri*, 2.7.90 kk Vi
- + kuusamaliuskam. *T. polycommata*, 28.4.94 Pajarinmäen seutu Vi
- + pantterimittari *P. macularia*, 1.6.87 Riihijärvi PI.

M = Makkosen, R = Rytkösen, Vi = Viitasen havainto

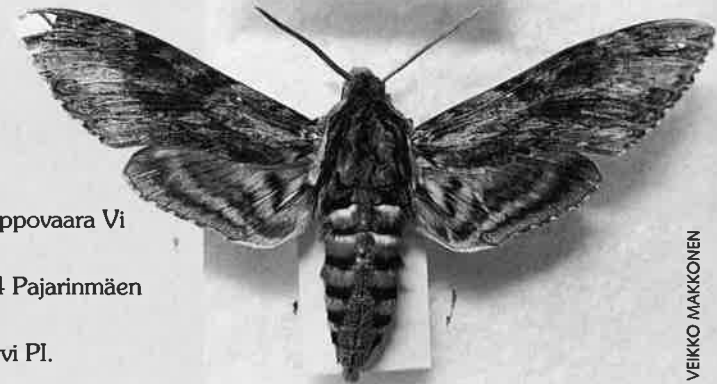
Siellä oli tuolloin hyväkasvuisia, ikääntyneitä mustikkatyyppin metsiä, viljelyksiä ja hakamaita.

Mannelinin, Makkosen ym. havainnot 1958–63

Veijo Mannelin teki Joensuusta käsin keräilyretkiä vuodesta 1958 alkaen ennen muuta Närsäkälän Otravaaraan, rajavartiostolle, Suolahteen sekä Valkeavaaraan, vähemmässä määrin Papinniemeen, Puhoksen lehtikuusikkoon ja muualle pitäjään. Makkonen teki havaintoja vuodesta 1961 lähtien samoissa kohteissa yhteistuumin Mannelinin kanssa ja lisäksi monessa muussa paikassa, etupäässä Juurikassa kotinsa ympäristössä.

Havainnot keskittyivät voittopuolisesti kulttuurivaikutteisille tuoreille metsämaalle, pihapiireihin, hakamaille, niityille, viljelyksille ja lehtoihin. Kuivat kankaat ja suot jäivät vähemmälle huomiolle.

AGRIUS CONVULVULI
KIERTOKIITTÄJÄ
4.10.1991 MULJULA
A. LEVANA V. MAKKONEN

Kirjoitelman tiedot perustuvat
kokoelmayksilöihin. Kuvassa kierto-
kiittäjä.

Lajeja havaittiin Närsäkkälän Otravaarassa 394, Suolahdessa 226, rajavartiostolla 204, valkeavaarassa 185, Juurikan Jokirannassa 339, Papinniemessä 182 ja Kiteen Pajarinmäen seudulta 158. Muissa paikoissa todettiin alle 150 lajia. Erot lajimäärissä johtuvat ennen muuta erilaisesta havainnointiaktiivisuudesta eri paikoilla. Lähinnä todellista lajimäärää ovat eniten pyydystettyjen paikkojen, esim. Otravaaran ja Jokirannan luvut.

Pitäjälle uusia lajeja kertyi 125. Niistä lähes 100 on Mannelinin ensimmäiseksi vuosina 1959–63 ja 20 Makkosen 1961–63 löytämiä. 30.8.1963 mennessä Kiteellä oli

havaittu kaikkiaan 516 suurperhoslajia. Tarkemmat tiedot näistä ovat Makkosen pro gradu-työssä "Kiteen suurperhosfauna" (1964).

Makkosen, Rytkösen ja Viitasen havainnot 1964-94

Em. paikkojen lisäksi Veikko Makkonen on tarkkaillut perhosia Kiteen keskustaajamassa vuosina 1963–94, Jorma Rytkönen keskustaajamassa, Niinikummussa ja Kontiolassa ja Joni Viitanen vuodesta 1986 alkaen Kytänniemessä sekä Haarakärvellä, Ruppovaarassa ja Juurikassa. Kohteet ovat olleet enimmäkseen reheviä kulttuuribio-tooppeja.

Vuosina 1964–94 lista on pidentynyt niin, että Kiteellä on havaittu tähän mennessä 556 suurperhoslajia. Niistä päiväperhosia on 72, kiitäjiä 14, kehrääjiä 40, yökkösiä 195, mittareita 192 ja muita (Arctiina) 43 lajia.

Uusimmista löydöistä plusmerkillä osoitetut lajit ovat täällä jotensakin perhoskirjoihin kuvattujen levinneisyalueiden ulkopuolella. Näistä ainakin pikkumorsius-, viirumaa- ja haavanraitayökkösellä sekä kuusamaliuska- ja pantterimittarilla on elinvoimaiset paikalliset kannat. Viimeksi mainittua mittaria on laajalti Juurikka-Närsäkkälä-Riihijärvi-seuduilla.

LUONNONSUOJELUPIIRI VAATI:

Noljakka-Ylämyllyn tiehankkeesta on tehtävä taloudellisuus- ja ympäristövaikutusten arviointi

Valtion lisätalousarvioon hyväksyttiin vuoden 1995 lopulla 5 miljoonan markan määräraha valtatie 17:n rakentamiseen välille Noljakka-Ylämylly Joensuun, Kontiolahden ja Liperin kuntien alueella. Suunnitelman mukaisesti uusi tie tulisi kokonaisuudessaan linjattavaksi nykyisen tielinjan pohjoispuolelle ja rakennettavaksi kaksiajorataisena moottoriliikennetienä kaksine eritasoliittymineen ja rinnakkaisteineen. Tiesuunnitelma on laadittu vuonna 1988, ja sen kustannusarvio on 105 miljoonaa mk.

Paikalliset luonnonsuojeluyhdistykset ja P-K:n luonnonsuojelupiiri ovat useaan otteeseen arvostelleet ylimitoitettua ja tarpeettomasti luontoa ja kulttuurimaaisemaa tuhoavaa tiehanketta, ja esittäneet vaihtoehtoksi nykyisen tielinjan parantamista.

Joensuun kaupunginvaltuusto esitti tammikuussa 1993 yksimielisesti tiehankkeen ympäristövaikutusten selvittämistä. Tiesuunnitelmassa (PK:n tiepiiri, tammikuu 1994) tätä kannanottoa ei lainkaan mainita.

Myös Ympäristöministeriö, vahvistaessaan lokakuussa 1993 tievarauksen seutukaavaan, edellytti tiesuunnitelman taloudellisuuden ja ympäristövaikutusten selvittämistä. Tiesuunnitelmassa kuitenkin P-K:n tiepiiri ilmoittaa, että "ympäristövaikutusten lisäselvityksiä ei tässä vaiheessa välttämättä tarvita" (tiesuunnitelma s. 6, r. 18).

Suunnittelun alkuvaiheessa vuonna 1988 vaihtoehtoina oli tien rakentaminen nykyisen tielinjan mukaisesti ja kokonaan uuden tien lin-

jaaminen pitkin radanvarrta nykyisen valtatie pohjoispuolelle. Näistä jälkimmäinen valittiin suunnittelun pohjaksi ennen kaikkea siksi että Marjalan-Lautasuon välille näin jäisi laajempi yhtenäinen maa-alue tulevaa rakentamista varten. Maankäytön kannalta hyöty on kuitenkin kyseenalainen: nykyisen ja uuden tielinjan välinen kaistale on pääosin alavaa turvemaata jolle rakentaminen on vähemmän houkuttelevaa. Uusi tielinja kulkee huomattavasti ylempänä, pitkin sitä muinais-Saimaan rantaterassia Jaamankankaan reunamuodostumassa, jolle alueen vanhat maatilat ja etelärinnepellot ovat sijoittuneet. Tielinjaus tuhoaa nykyisen tien ja rautatien välisen kulttuurimaaisema-alueen, minkä lisäksi ylävän sijainnin vuoksi uuden tien meluhaitta olisi huomattavasti suurempi kuin nykyisestä tiestä aiheutuva.

Eriyisen arvokas osa tielinjauksen uhkaamaa kulttuurimaaisemaa on Tapiolan tila, jossa vuosikymmeniä kestäneen ja yhä jatkuvan metsälaidunnuksen tuloksena on säilynyt

noin 6 hehtaarin laajuinen puistoomainen hakamaa kauniissa rinne- maastossa. Tapiolan perinneympäristön arvoa lisää se, että tilalla kasvatetaan uhanalaista itäsuomenkarpaa, jota koko maassa lienee jäljellä noin 50 yksilöä. Alue on tutkimus- ja opetuskohteena jopa valtakunnallisesti arvokas. Hakamaan ja siihen liittyvän metsän eläimistöön kuuluu mm. mäyrä, uhanalaisia kova-kuoriaisia ja liito-oravia.

Tiehanketta on perusteltu ennen kaikkea työllisyysyllä. Savo-Karjalan tiepiirin esittämän uusimman arvion mukaan hanke kuitenkin työllistäisi vain noin 50 henkeä kolmen vuoden ajaksi. Kuten tiedetään, maanrakennustöiden voimakas koneistuminen on johtanut siihen, että tienrakennus kuuluu työllisyysvaikutukseensa nähden kaikkein kalleimpiin julkisiin töihin.

Pohjois-Karjalan luonnonsuojelupiiri piti erittäin tärkeänä, että tiehankkeesta ennen töiden aloittamista tehdään kunnollinen ja kattava taloudellisuus- ja ympäristövaikutus selvitys. Selvityksessä olisi pitänyt vertailla v. 1988 esitetyn alkuperäisen suunnitelman kahta vaihtoehtoa, joista toisen mukaan tien parantaminen tehtäisiin nykyisen tielinjan mukaisesti.

Tieviranomaisten vastuutonta suhtautumista hankkeensa ympäristövaikutuksiin kuvastaa luonnonsuojelupiirille annettu tieto: tiepiiri ei katso YVA-selvitystä tarvittavan koska hankkeen suunnittelu käynnistyi ennen YVA-lain voimaantuloa. Tämän kaltainen vastuun pakoulu loukkaa kansalaisten oikeusturvaa ja voimassa olevaa lainsäädäntöämme. Ympäristövuottaan viettävä tielaitos tuhoaa juhlan kunniaksi palan ainekertaisinta Pohjois-Karjalaista luontoa.

Närsäkkälän Otravaaran lehdossa on todettu noin 400 suurperhoslajia. Ntihin kuuluu myös orapihlaja-perhonen.

HANNU LUOTONEN

Pohjois-Karjalan metsien suojelun ekologiaa ja etiikkaa

Metsäluonnon suojelun tarpeellisuus ja käytännön mahdollisuudet on kyseenalaistettu Pohjois-Karjalassa niin maakuntaliiton, poliitikkojen kuin metsähallituksen alueellisen neuvottelukunnan toimesta. Vanhojen metsien suojeluohjelman toteuttamista on vastustettu koska "ötököiden" suojelua ei ylipäätään pidetä tarpeellisenä, koska metsien suojelun on läänissämme katsottu jo riittävän ja koska talousmetsien luonnonmukaisempien hoitomenetelmien on arveltu turvaavan suojeluarvot. Suojelun on väitetty vievän viimeisetkin metsurityöpaikat. Mitkään näistä perusteluista eivät kestä kriittistä tarkastelua.

Ötökät ovat oleellinen osa metsiemme biologista monimuotoisuutta. Aarniometsien suojelua onkin yritetty edistää, jotta tämä metsäluontomme alkupe-
räinen monimuotoisuus saataisiin turvattua. Suomalaisten biologien yhteinen arvio on, että metsätalous vaarantaa noin 700 eläin- tai kasvilajin säilymisen osana metsäluontomme. Entä sitten, mitä väliä sillä on?

Runsauden periaate, käsitys siitä että maailma on jollain tavalla sitä parempi mitä enemmän asioita se sisältää, oli tuttua jo antiikin suurelle ajattelijalle, Platonille. Olemisen tapojen monimuotoisuus on myös ekologisten systeemien tärkein ominaispiirre.

Biologinen monimuotoisuus kaikine ötököineen on eräänlainen ekologinen puskuri, joka lieventää ulkoisten häiriötekijöiden haittavai-

kutuksia ja turvaa metsäekosysteemin palautumisen esim. tautien ja tuholaisien kourista. Yksilöiden ja lajien moninaisuus turvaa myös ekosysteemin sopeutumisen ympäristöolojen lyhyen ajanjakson vaihteluihin. Monimuotoisuus erityisesti perintöaineiksessa on edelleen raaka-ainetta luonnonvalinnalle, joka mahdollistaa eliöiden muuntumisen esimerkiksi muuttuvan ilmaston edellyttämällä tavalla. Monimuotoisuus yksilöiden ja lajien tasolla ilmentää lisäksi ekosysteemin yleistä monimuotoisuutta, tuottavuutta ja pysyvyyttä. Ötököiden suojelutarvetta väheksyiltä tämä on jäänyt ymmärtämättä: siinä missä parjatut uhanalaiset "ötökät" ovat harvinaistuneet tai kadonneet metsistämme ovat myös lukuisten vanhojen metsien lintulajien, kuten esim. kuukkelin, pohjantikan ja metson kannat romahtaneet (oheinen graafi).

Uhanalaisen metsäluontomme suojelussa on kuitenkin kysymyksessä myös eettinen velvollisuutemme niin luontoa kuin nykyisiä ja tulevia sukupolviakin kohtaan. Uhanalaiset metsiemme eläimet ja kasvit ovat samalla tavalla arvokkaita ja ainutkertaisia kuin kulttuurimme suuret taidearteet ja omaavat jo sinällään oikeutuksen elää ja voida hyvin. Etiikan perussuuntauksiin kuuluvan ns. hyötymoraalin mukaan tavoiteltavin päämäärä on yhteishyvä, eli toimiminen siten että onnea koituisi mahdollisimman paljon mahdollisimman monelle. Uhanalaisten lajien suojelu mahdollistaa niistä saatavien esteettisten, ekologisten ja taloudellisten hyötyjen jakamisen paitsi nykyisten, myös tulevien sukupolvien kesken. Uhanalaisten lajien tuhoaminen on aina lyhytnäköistä: lääkkeiden, yrttien, tautien ja tuholaisien torjujina tai vaikkapa luonto- ja elämysmatkailun hyödykkeinä niillä on paljon käyttämättömiä mahdollisuuksia. Li-

säksi esimerkiksi ilmaston muuttuessa ennen vähämerkityksinen eliö voi runsastua hyvinkin tärkeäksi.

Metsien lisäsuojelun vastustus perustuu pitkälti myös väärinkäsitettyihin suojeluprosentteihin. Jotta voitaisiin arvioida onko suojelun määrä riittävä uhanalaisten metsälajiemme kannalta, on tarkasteltava nimenomaisesti suojelun piirissä olevan metsämaan määrää eikä sotkea tarkasteluun mukaan esim. kitu- ja joutomaita, kuten monet poliitikot ja metsäihmiset ovat tehneet. Metsämaallaan tarkoitetaan kankaita, lehtoja, korpia ja puustoisia rämeitä, kun taas kitumaat ovat valtaosin huonopuustoisia ja joutomaat puuttomia soita. Sadat sammal-, jäkälä-, sien-, hyönteis-, nisäkäs- ja lintulajit eivät esiinny sen paremmin kitu- kuin joutomaillakaan vaan ovat täysin riippuvaisia sellaisesta metsämaasta, jolle ovat ominaisia ns. aarniometsien pienilmasto, ikääntynyt puusto, lahopuujatkumo ja rikas kenttä-, pensas- ja latvuserosten elinympäristöjen mosaiikki. Metsätalous on hävittänyt valtaosan tämänkaltaisista metsiemme ominaispiirteistä, eikä luonnonmukaisempi metsänhoitokaan avainbiotooppeineen kykene niitä kaikin osin palauttamaan.

Metsämaan alasta Pohjois-Karjalassa on tällä hetkellä suojeltuna vain noin prosentin verran, kun nykytietämyksen valossa uhanalaisten lajien ekologiset tarpeet edellyttäisivät talousmetsissä harjoitettavista suojelutoimista riippuen 5–15 % suojelua. Tässä noin prosentin metsämaan alassa ovat mukana kaikki ne alueet, joilla puuston käsittely on kielletty, ts. kansallis- ja luonnonpuistot, soidensuojelualueiden ja muiden erityisten luonnonsuojelualueiden talouskäytön ulkopuolella olevat metsäosat, retkeilyalueiden ja luonnonhoitometsien aarniosat sekä aarnialueet.

On ilmeistä, että suuntaus kohti luonnonmukaisempaa metsien hoitoa vähentää lakisääteisesti suojeltavan metsämaan suojelutarvetta eli todennäköisesti viidenkin suojeluprosentin toteutuminen parantaisi jo merkittävästi uhanalaisten lajien säilymisen edellytyksiä, kunhan vain talousmetsissäkin luonnonarvot huomioidaan. Tilanne ei kuitenkaan vanhojen metsien suojeluohjelman toteutuessaakaan olisi ekologisesti ot-

taen Pohjois-Karjalassa näin tyydyttävä. Suojellun metsämaan osuus nousisi tuolloin koko läänissä noin 12 000 hehtaariin eli noin 1,4 prosenttiin koko metsämaan alasta. Vain Lieksassa päästäisiin lähelle em. 5 % vaatimusta, noin 4 prosenttiin (allaoleva taulukko).

Viimeisiä aarniometsiämme on suojeltava nykyistä enemmän koska useimmat niistä ovat pahoin pirstoutuneet ja pinta-alaltaan pieniä.

Metsien suojelutilanne Pohjois-Karjalassa vuonna 1994 ja aarniometsien suojeluohjelman toteutuessa

Kunta ha	Metsämaata ha	Suojelussa -94 ha	%	Ohjelman jälkeen ha	%
Lieksa	269 701	8 404	3.1	10 994	4.1
Ilomantsi	197 879	2 634	1.3	3 553	1.8
Nurmes	121 416	10	0.0	1 993	1.6
Juuka	106 929	0	0.0	558	0.5
Eno	79 223	35	0.0	440	0.6
Valtimo	59 272	0	0.0	697	1.2
Koko lääni	1 399 000	11 687	0.8	19 096	1.4

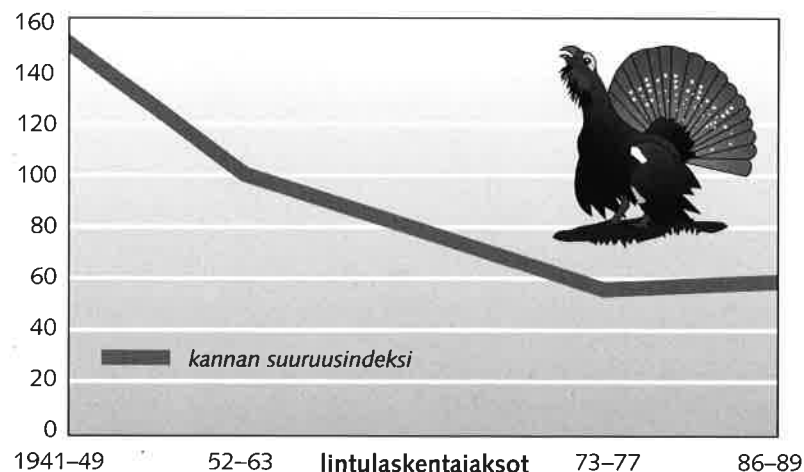
Metsien suojelualueiksi on tässä luettu alueet, joilla puuston käsittely on kielletty, eli kansallis- ja luonnonpuistot, soidensuojelualueiden ja muiden erityisten luonnonsuojelualueiden talouskäytön ulkopuolella olevat osat, retkeilyalueiden ja luonnonhoitometsien aarniosat sekä aarnialueet.

Aarniometsien suojeluohjelman vaikutus metsämaiden suojeluun eräissä Pohjois-Karjalan kunnissa

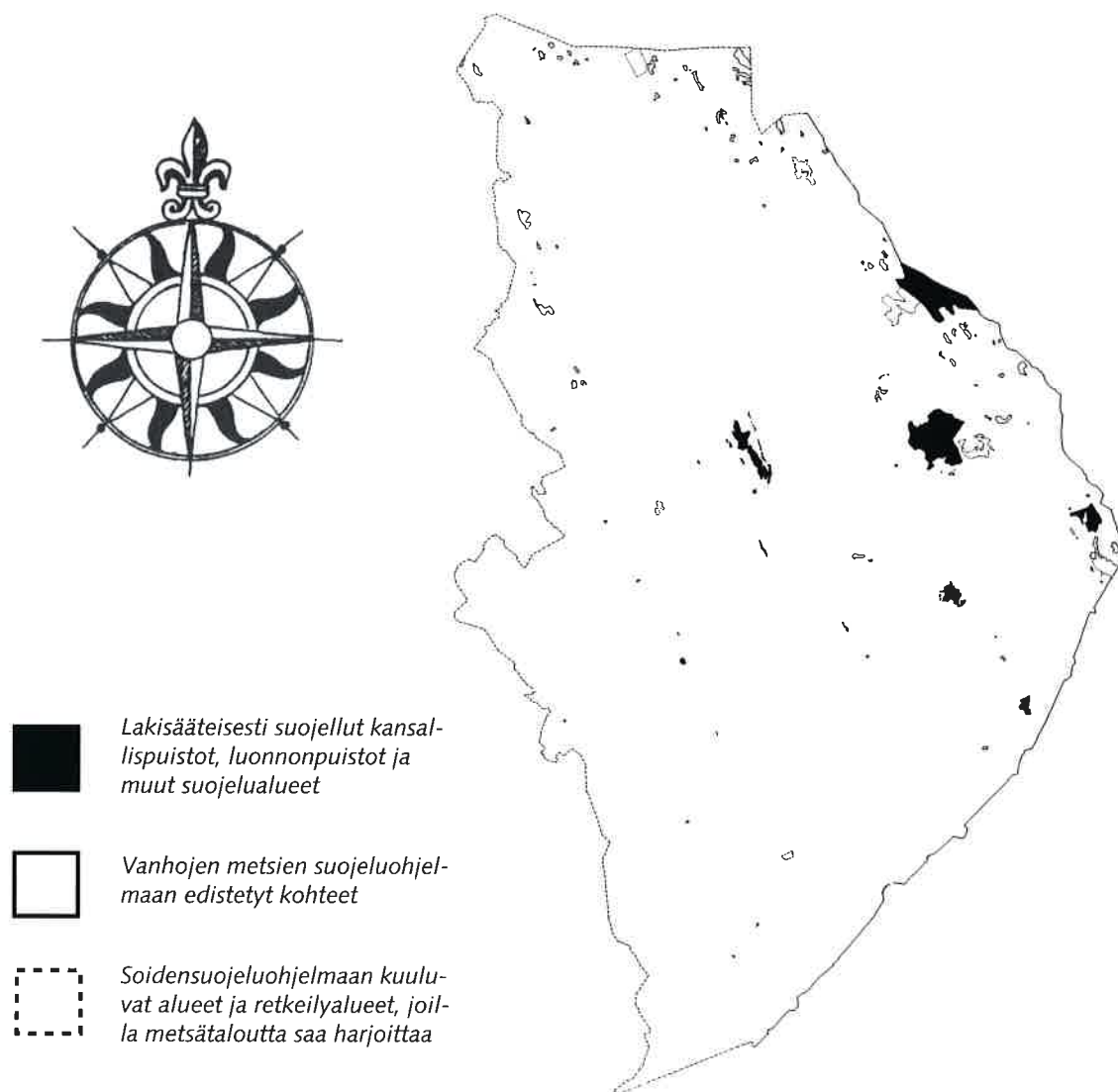
Kunta	Uutta suojeltua metsämaata ha	Suhteell. lisäys %	Absol. lisäys %	Osuus läänin suojelusta %
Lieksa	2 589	30.8	1.0	71.9–57.6
Ilomantsi	913	34.6	0.5	22.6–18.6
Nurmes	1 984	20 878.9	1.6	0.1–10.4
Juuka	558	ääretön	0.5	0.0–2.9
Eno	405	1 168.0	0.5	0.3–2.3
Valtimo	697	ääretön	1.2	0.0–3.6
Koko lääni	7 409	63.4	0.5	100.0

TAULUKON ON LAATINUT VELI-MATTI SORVARI.

Vanhojen metsien lintulajien kantojen suuruus

■ Uhanalaisten metsälajien elinympäristöt pieninä pirstaleina

Tämä johtaa siihen, että uhanalaisten lajien elinympäristölaikut ja niitä asuttavat paikalliskannat etäännyvät toisistaan ja pienenevät, jolloin lajien sukupuuton todennäköisyys moninkertaistuu. Aarniometsien harvinaisten ja uhanalaisten metsälajien kannalta pehmeämmätkin hakkuut johtavat elinympäristöjen yhä pahempaan pirstoutumiseen ja haitallisiin muutoksiin pienilmastos-

sa tai muissa ympäristötekijöissä.

Aarniometsien uhanalaisten lajien suojelutarpeella on siis painavat ekologiset ja eettiset perusteet. Suojellun metsämaan määräkin on tällä hetkellä ilmeisen riittämätön. Vanhojen metsien suojeluohjelman toteuttaminen esitettyssä laajuudessaan parantaisi tilannetta ja lunastaisi samalla Suomen kansainväliset sitoumukset ja metsäteollisuuden ym-

päristötietoisten markkinoiden odotukset.

Suojelun haittoja Pohjois-Karjalan työllisyydelle ja taloudelle on kuitenkin karkeasti liioiteltu ja pyritty näin torpedoimaan vanhojen metsien suojeluohjelmaa. Huomiotta on tietoisesti jätetty mm. se tosiseikka, että suojelusta on kiistattomia hyötyjä mm. metsäteollisuuden tuotteiden parantuneen ympäristöimagon kautta ja

virkestyspalveluihin, luontomatkailuun, ym. suojeluvaihtoehtoihin perustuvien työpaikkojen muodossa. On huomattava, että metsäsektorin, erityisesti metsätalouden työllistävyyden on jatkuvasti heikentynyt. Metsätaloudessa työskentelevien määrä on tipahtanut vuoden 1945 yli 180 000 henkilöstä 75 000 henkilöön vuonna 1970 ja 25 000 henkilöön vuonna 1995. Pohjois-Karjalassa metsätalouden työvoima oli 18.1.1996 2 700 henkeä, joista työllistettyjä oli 2 100 ja työttöminä 600. Jaakko Pöyry Consulting Oy käytti maakuntaliittojen tilaamassa selvityksessään harhaanjohtavasti vuoden 1992 lukuja, joiden mukaan metsätalous työllisti vielä tuhat henkilöä enemmän. Moinen tuhannen työpaikan liioittelu on omiaan liioittelemaan myös suojelun työllisyysvaikutuksia.

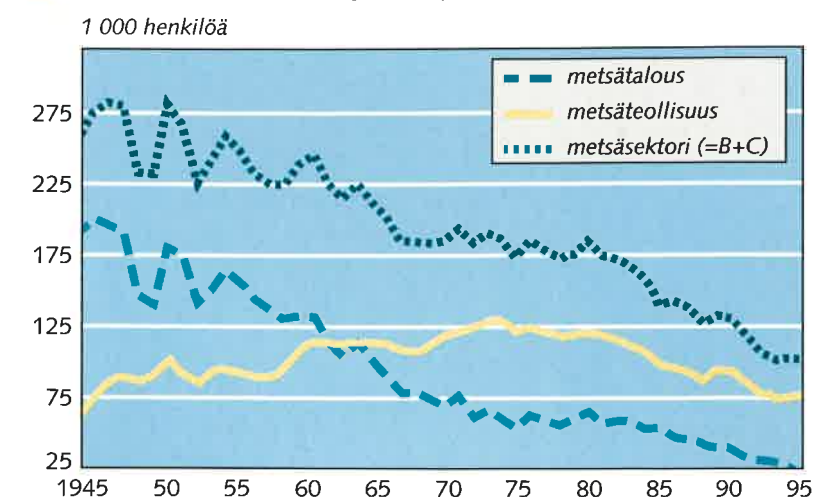
Siinä missä metsätalouden työllistävyyden on selkeästi vähentymässä suojelusta riippumattomistakin syistä, on virkestyspalveluissa ja luonnonsuojelussa nähtävissä paljon mahdollisuuksia korvaavien ja kokonaan uusienkin työpaikkojen luomiseen. Tästä hyvänä esimerkkinä on Metsähallituksen Kainuun hoitoalue, jossa virkestyspalvelut ja luonnonsuojelu työllisti viime vuonna keskimäärin liki yhtä monta henkeä (111) kuin puutavaran valmistus (121 henkilöä). Itä-Suomessa puutavaran valmistus työllisti keskimäärin 110 henkilöä ja virkestyspalvelut ja luonnonsuojelu 15 henkilöä. Työllistäviä toimia Itä-Suomen alueenkin virkestyspalveluissa ja luonnonsuojelussa riittää kosolti.

Metsäluonnon suojelun positiivisia vaikutuksia nimenomaan Pohjois-Karjalan työllisyydelle olisikin pohdittava entistä laajemmin. Eräs keino hyödyttää sekä luonnonsuojelua että työllisyyttä on vaurioituneiden

ekosysteemien kunnostaminen. Mallia voitaisiin meilläkin ottaa esimerkiksi Nuksion kansallispuistosta, jossa parilla EU-miljoonalla palautetaan alueen ojitetun ja metsittyneen suon luonnontilaa "hevonen ja mies" -hakkuilla sekä ennallistetaan metsää kulotuksilla. Tämänkaltaisen toiminta on myös välttämätöntä jos

mainonnalla luodulle kuvalle Pohjois-Karjalasta luonnontilaisten erämaiden matkailukohteena halutaan luoda nykytodellisuutta parempi vastine.

■ Metsäsektorin työllisyys 1945–1995

■ Metsähallituksen työvoima, keskiarvo 1.12.1994–30.11.1995

